NR 171 JAARGANG 36 DECEMBER 2020

Mensen kinderen



Verbinden

Adieu, onstuimig 2020

Nederlandse Jenaplan Vereniging

Tijdschrift voor en over jenaplanonderwijs

Verbind, verbond, verbonden

Voor het eerst sinds jaren wist de Jenaplangemeenschap niet waar ze zou zijn op die befaamde eerste donderdag en vrijdag van november: covid-19 maakte de NJPV-conferentie in herfstig Nunspeet onmogelijk, zoals er zoveel niet doorging in 2020. De NJPV zocht soelaas in een webinar, met als thema het enige dat we nu samen willen: *verbinden*. Mensenkinderen sluit daarbij aan, met een winternummer waarin we omzien in verwondering. Naar een vreemd jaar, naar lockdownbeperkingen die ook zorgden voor nieuw elan, nieuwe vormen, nieuwe inspiratie.

Inhoud



6
Ode aan een onderwijsvader
Judiths eigenzinnige vader runde een woonwagenschool. Hij zocht verbinding in verscheidenheid.



10
Lentelockdown in 34 gedichten
Gestolde herinnering aan een bijzondere tijd: Arie de Bruin schreef elke dag een lockdowngedicht.



22
Nog meer Jenaplan in Boxmeer
De observatiekring. Klinkt op papier zo goed. Stamgroepleider Maartje Poos waagde de sprong… en genoot.

4
Kees opent
De Rupsen zijn ieders lievelingsgroep

32
Berna's boeken
Bruisende buitenbeentjes

18
Podcast besproken
Het mysterie van de goede leraar

36
Filosofie-special
Elkaars vreemdheid omarmen

27
Opslaan als
Zwijgende Marieke spreekt

40
Arjen Achterop
Empathische voelsprieten

Colofon

Tijdschrift voor en over jenaplanonderwijs

Jaargang 36, nummer 171, december 2020
Uitgegeven door de
Nederlandse Jenaplan Vereniging

Redactie: Remko Fijbes, Kees Groos, Berna van der Linden en Judith Knapp

Hoofd- en eindredactie: Geert Bors (mensenkinderen@njpv.nl)

Kopij en reacties voor het maartnummer uiterlijk 12 januari aanleveren via mensenkinderen@njpv.nl

Lay-out en opmaak: Kade/42, Zutphen
Corrector: Dick Schermer
Illustraties: Frank de Man, Stijn Ruijzenaars
Fotografie omslag: Joop Luimes
Fotografie: Larissa Rand, Joop Luimes, Maartje Poos, Judith Knapp, Geert Bors, Nina Crebas
Abonnementinfo: administratie@njpv.nl

ISSN 0920-3664

Nederlandse Jenaplan Vereniging

Voorwoord

Adieu, jij onstuimig, onfortuinlijk jaar

Ooit hoorde ik dat er bij het 'Ministerie van Tijdschriften' – het Sanomacomplex in Hoofddorp – redacties waren, die midden in de zomer de luxaflex dichtdeden, een kerstboom naar binnen schoven, papieren klingklokjes en glinsterende guirlandes aan het systeemplafond hingen en in die sfeer bezig gingen met het plannen van het hoogtepunt van hun jaar: het kerstnummer.

In het coronajaar 2020 hield de Mensenkinderenredactie het bij een late digitale bijeenkomst, toen nieuwe lockdownmaatregelen ons opnieuw noopten een voorgenomen thema op te schuiven naar later. We besloten aan te sluiten bij het webinar, waarmee de NJPV ons als gemeenschap samen wilde brengen: het thema 'verbinden'. Maar, zoals dat in een jaar als het huidige gebeurt, moest ook dat webinar wegens ziekte worden uitgesteld. Tot voorbij onze deadline.

Dat is 2020, ook in zijn laatste weken. Met klem willen wij daarom dit onstuimige, ontzettende, onfortuinlijke jaar adieu wensen. Tot nooit meer ziens. En 2021, van jou hopen we op een constructieve regering in de VS. En graag een goed werkend, verlossend vaccin in elk land. Een soepele overgang naar een Europa zonder Groot-Brittannië. Een lente, graag, met levendige terrassen, theaters en bioscopen.

En ook: ik hoop dat we de lessen ter harte nemen van wat er mooi en goed en beloftevol was aan 2020. Want we staan in dit nummer stil bij de creativiteit, de alternatieven, de nieuwe verbintenissen, die ontsproten in – misschien ook wel dankzij – de beperkingen van de afgelopen tien maanden.

Neem het kleine initiatief dat Korczakkenner Arie de Bruin nam in maart: hij zou op een onderwijsreis naar Malawi gaan voor stichting Edukans. Toen dat niet doorging, begon hij iedere dag een korte beschouwing in dichtvorm te sturen naar zijn naasten. De kring breidde zich uit; het ontlokte mooie reacties; de mailgedichtjes werden een bundel, die een uitgever vond. '*Het nieuwe normaal*' is een prachtige tijdscapsule worden – nu al, terugkijkend op de onderwijslockdown van de lente – maar ongetwijfeld neemt de waarde ervan toe, als we 2020 verder in het verleden laten.

Ander voorbeeld: de podcast die Marcel van Herpen maakte over '*Het mysterie van de goede leraar*'. Die was er in een normaal jaar misschien ook gekomen, maar toch… juist dit jaar kunnen we onder de kerstboom luisteren naar al die verhalen over beslissende momenten, over hoe je de leraar in jezelf voelt ontwaken, over de vraag of goede leraren geboren of gemaakt worden. Net als op het Ministerie van Tijdschriften, mogen de gordijnen nu even dicht en blijft de wereld buiten. Terugkijkend op mooie momenten, zoekend naar het weerloos-van-waarde-zijnde van dit jaar.

Geert Bors
Hoofdredacteur Mensenkinderen



Illustratie: Frank de Man

Een goede buur



Illustratie: Stijn Ruijzenaars

Het is een van die dingen die zo logisch klinken dat het meteen blijft hangen. Het zal dus wel waar zijn.

”

Kees Groos

Soms vormt een paar kinderen net een rottige combinatie in je stamgroep. Altijd wrevel, van lichte irritaties tot hevige botsingen. In je hippiehart zou je ze samen aan een stamgroeptafel willen zetten en elkaar zo laten ontmoeten. Beter van niet, weet Kees uit ervaring. Wat wel werkt: niet zozeer aan elkaars tafel, maar wel in elkaars buurt: ‘Alleen al door in elkaars nabijheid te zijn, leer je elkaar kennen.’

Kinderen die niet goed met elkaar kunnen opschieten – waar je wel eens bij zegt dat ze vandaag misschien beter ieder aan de andere kant van het schoolplein kunnen spelen, omdat het oplossen van de zoveelste ruzie voor niemand leuk is – kunnen beter niet bij elkaar in een tafelgroep zitten. Ook niet uit ambitie van de altijd oplossingsgerichte stamgroepleider die het utopische hippiebeeld nastreeft dat iedereen dartelend door zijn jeugdjaren met iedereen vriendjes moet zijn. Deze kinderen zet je dus niet in hetzelfde tafelgroepje, maar wel in de buurt van elkaar. Het idee is dat ze op deze manier niks van elkaar hoeven, maar dat de aanwezigheid van de ander gewoon wordt, dat je eraan went en misschien zelfs wel positieve dingen ontdekt.
Tenminste, dat heb ik ergens gelezen. Het is een van die dingen die zo logisch klinken dat het meteen blijft hangen. Het zal dus wel waar zijn.

De populairste stamgroep

Wij hebben een stamgroep op school die het populairst is bij alle andere stamgroepen. Het zijn de rupsen. Alle andere stamgroepen willen daar dolgraag op bezoek, helpen, meepraten, werken, vieren en spelen. Er zitten, in wisselende samenstellingen, drie, vier of vijf kinderen in deze groep.
De rupsen is een groep meervoudige gehandicapte kinderen, die bij ons op school een kinderdagverblijf hebben. De rupsen is voor ons een extra stamgroep. Ze komen in de weeksluiting meedoen en kijken.
Iedere maand is er een stamgroep van de Peppels en de Canadas aan de rupsen gekoppeld. In tweetallen gaan de kinderen dansen, een boek voorlezen, vertellen. Kinderen verzinnen zelf iets of doen mee met wat er al gebeurt. Sommige kinderen in mijn stamgroep die gedragsmatig soms inderdaad beter aan een andere kant van het schoolplein kunnen spelen, hebben ontzettend veel aan onze rupsen. Het is bijzonder om te zien dat Jumayla daar het liefst de hele dag is. Zo goed kan het helpen en ze heeft al plannen om hier haar beroep van te maken. Het geeft haar motivatie, maar soms ook ontlading en stimuleert haar om zich ook in haar eigen stamgroep positief op te stellen. Terwijl ze dat normaal gesproken zo lastig vindt.

Leren in elkaars nabijheid

Ander voorbeeld: prachtig was het om te zien hoe twee jongens een zelfbedachte gymles hebben uitgevoerd met het rollen van ballen. Zich hebben zich ingeleefd in wat deze kinderen wél kunnen en stralend van oor tot oor komen ze terug in de klas. Niet iedereen geeft zich op om te helpen en het kan dus ook maar een week of vier per jaar per stamgroep, maar alle kinderen van onze school kennen de rupsen. Regelmatig komt er een rups door de gang, rijdend op een fietsje, in een rolstoel of wandelend. Het is zo bijzonder dat dat allemaal de gewoonste zaak van de wereld is.
En als ze in het centrum van Boxmeer elkaar tegenkomen, weten de ouders van de rupsen precies welke kinderen op onze school zitten. Zij begroeten de rupsen gewoon als schoolgenoten. We leven immers samen. Vlak naast elkaar. Wat eerst als onwennig voelt wordt gewoon en ontwikkelt zich nog verder. Alleen al door in elkaars nabijheid te zijn, leer je elkaar kennen.

Redacteur Kees Groos is stamgroepleider en adjunct-schoolleider in Boxmeer

---

Je eigen vader als voorbeeldpedagoog

‘Wat zou ik graag de wereld willen veranderen’, was de eerste zin die in mijn oog sprong toen ik een oud, vergeeld schrift opende. Het geschreven stukje dateerde uit de jaren tachtig en het oude, vergeelde schrift deed dienst als dagboek. Mijn herinneringen zijn niet altijd even helder, maar deze keer werd mijn geheugen – door deze ene zin – geholpen en kon ik een sprongetje naar het verleden maken.

Ode aan mijn vader

Judith Knapp



Schilderijen: Jolande Hahn

Wanneer ik onze houten trap afdaal en de keuken in loop, staat mam al aan het aanrecht boterhammen te smeren. Ze schenkt ons allemaal thee in en voorziet elke kop van een royale klodder honing. Het is immers winter en die extra suikerbom is dan ook zeer welkom én weerstand verhogend, aldus pap. De ramen op mijn zolderkamer zijn met ijsbloemen versierd, de ijzige wind zorgt voor een spontane loopneus en ik hunker naar een extra maillot onder mijn broek. Samen met mijn vader en moeder, broer en zus geniet ik van het ontbijt. Het is fijn om de dag op deze manier te beginnen. Vroeg, maar fijn. Pap eet zijn boterham, drinkt zijn thee en leest ondertussen de ochtendkrant. Ik probeer de stripjes op de voorpagina te lezen, wat bemoeilijkt wordt wanneer hij een bladzijde omslaat. En dan is daar hét moment. Het moment dat zorgt dat mijn hart altijd weer een sprongetje maakt. Pap vouwt zijn krant dicht, kijkt me aan en zegt dat we moeten gaan. Wij! Want elke ochtend gaan wij samen – voordat ik zelf naar school moet – naar mijn vaders school. Ons speciale moment.

Enthousiast gris ik mijn jas van de kapstok en trek mijn schoenen aan. Bepakt en bezakt geef ik mam een kus. Mijn vader loopt met zijn zwarte tas onder zijn arm geklemd, naar de groene schoolbus. Ik klim de bus in en ga naast hem zitten op het bijzittersbankje. De wat gescheurd-versleten bruine bekleding heeft een typische geur. Een soortgelijke geur als mijn neus binnenkomt, wanneer mijn vader de grote, rode deur van zijn school opent. Hobbelend vertrekken we en ik geniet intens van het ritje.

Mijn vaders woonwagenschool

Aangekomen op school huppel ik naar binnen. De grote gang is versierd met een gigantische, houten woonwagen. Aan de andere kant van de gang hangen prachtige foto’s van leerlingen. Het is een immens gebouw, met hoge plafonds en indrukwekkende trappen.
Pap loopt naar zijn kantoor en ik start met mijn taakjes. Eerst was ik de kopjes af, dan zet ik koffie – met een heel stoer, groot koffiezetapparaat – en vervolgens geef ik de planten water in de grote plantenbak midden in de gang. Ondertussen hoor ik dat mijn vader aan zijn bureau is gaan zitten, telefoontjes pleegt en met verve zijn gedachten uittikt op een typemachine. Soms hoor ik een zucht.

Wanneer ik klaar ben, gaan we weer vlug op pad. Het is tijd om naar de woonwagenkampen te gaan om de leerlingen op te halen. En in sommige gevallen ook: wakker te maken. Ik zit nog steeds naast mijn vader, maar al vlug wordt de bus gevuld met leerlingen en is de rust ver te zoeken. Ik kijk naar mijn vader. Hij wordt op elk woonwagenkamp even enthousiast begroet en maakt met iedereen die hij tegenkomt een praatje.
Hij is kalm, laat zich niet haasten en zorgt dat de kinderen naar school kunnen gaan. Eenmaal weer in de bus is zijn missie geslaagd. Hij glundert. Hij geniet.

Vechter, volhouder, vol goede moed

Mijn vader was directeur van de woonwagenschool in Stein. Sinti en Roma bezochten deze school, later verwelkomde hij ook woonwagen-

bewoners en vluchtelingen. Het was een geweldige school, met een geweldig team en een nog geweldiger visie. Als kind vond ik het razend interessant, maar vooral ook gezellig en leuk.
Sinti en Roma kwamen dikwijls bij ons thuis. Mijn moeder hielp hen, onder meer met het naaien van kleding. Soms nam mijn vader een leerling mee naar huis en aten we samen. Wanneer mijn vader jarig was, zorgde mijn moeder dat de hele school frietjes kon eten. Die gastvrijheid kregen wij dubbel terug: we werden uitgenodigd voor feesten en vieringen. Een warme gemeenschap die mijn vader, zelfs na zijn overlijden, hoogachtte.
Mijn vader was een pionier. Hij zag in elk mens het goede, in elk mens talent; hij geloofde dat elk mens in staat was zich te ontwikkelen. Mijn vader had een sterke visie, een stevige overtuiging, een onwrikbare hang naar rechtvaardigheid. Hij was een vechter, een volhouder, eigenwijs en idealistisch. Vol van het goede, vol van hoop.

Ons ongewone gewone huis

Wat ik als kind niet begreep, maar nu des te meer, was dat zijn idealistische grondhouding ook zorgde voor de nodige weerstand. Er waren uiteraard volgers, enthousiastelingen, maar er waren ook mensen die nogal moeite hadden om zijn gedachtegangen te volgen.
In mijn ogen was en is hij een held. Hij leefde intens en oprecht. Hielp mensen die hulp nodig hadden, zag de verdeeldheid en maakte er zijn persoonlijke missie van om die verdeeldheid te benoemen en anderen bewust te maken van hoe het anders zou kunnen. Mijn pap streed onophoudelijk voor gerechtigheid en gelijkwaardigheid. Wanneer hij een gezin geluk kon laten ervaren, was hij de koning te rijk.
Als kind zag ik ons huiselijk reilen en zeilen als een vanzelfsprekendheid. Dit was ons leven en, zoals vele kinderen, wist ik niet beter. Pas later, toen ik zelf langzaam maar zeker werd geacht na te denken over de toekomst, observeerde ik mijn ouders op een nieuwe manier, kritischer, wereldser, maatschappelijker. En ik concludeerde dat mijn ouders me geen mooier voorbeeld hadden kunnen geven. De gedrevenheid van mijn vader, de toewijding van mijn moeder. Het was een inspirerend klimaat om in op te groeien. Ik voel me dankbaar dat ik bij hen mocht worden wie ik ben.

‘Mijn vader was directeur van de woonwagenschool. Op elk kamp werd hij even enthousiast begroet.’

”

Verbonden in verscheidenheid

Toen mijn vader ziek werd en zijn werk niet meer kon uitvoeren, besloot ik mensen te interviewen die hem gekend hadden in de tijd dat hij gezond was en vol energie. Ik sprak met familieleden, vrienden en collega’s in het werkveld. Mijn beeld werd completer en ik ontdekte de strubbelingen waar mijn vader dagelijks mee werd geconfronteerd. Ik herkende de verstilling, de momenten dat hij in gedachten verzonk en voor de wereld onbereikbaar leek. De zorgelijke blik in zijn ogen wanneer hij in zijn favoriete stoel nipte aan een kop koffie. Luisterend naar verhalen over zijn rechtvaardigheidsgevoel en zijn hang naar onderwijs aan wie het echt nodig heeft, voelde ik iets van hetzelfde vuur smeulen in mezelf.
Ja, mijn vader was een verbinder. Maar hij geloofde in de kracht van verscheidenheid. Hij was niet tegen integratie; hij had alleen een geheel eigen kijk op dat fenomeen. Zo had hij ook een geheel eigen kijk op verschillen in culturen, in normen en waarden, in overtuigingen. Hij zag geen probleem in deze verschillen, hij wilde ze het liefst omarmen en zag ze als mogelijkheden. We leven immers in een maatschappij gevuld met diversiteit in vele dimensies. Waarom, zo vroeg hij zich af – en zo vraag ik me af – zouden we die verschillen niet als cadeau ervaren? Al die invalshoeken, belevingen, opvattingen, meningen, zorgen voor een gigantische rijkdom. De voedingsbodem voor een werkelijk leren van en met elkaar.

Aan tafel met de grote pedagogen

Zoveel verschillende manier om een leven in te richten. Om het verhaal van je leven te vertellen. Mijn vader was voor vrijheid in denken, vrijheid in doen, zolang wij op respectabele wijze met elkaar omgaan. Op die manier samenlevend hoefde er geen enkel perspectief, geen enkele levensopvatting te verdwijnen. Mijn vader kon dit zien, heel helder. Hij accepteerde dit zonder meer en maakte er zijn doel van om anders



Schilderijen: Jolande Hahn

samen te zijn, zonder struikelblokken, zonder treurige conflicten. Hij zag je, hij hoorde je. Hij wilde samen ontwikkelen, door elkaar te inspireren en te motiveren.
Mijn vader stierf op 3 augustus 2018 na een flink aantal jaren ziek te zijn geweest. Die jaren waren treurig, mooi en verwarrend tegelijkertijd. Door documenten die ik vond, door het lezen van zijn boeken en het herlezen van de interviews die ik eerder had afgenomen, kreeg ik meer inzicht in zijn werk, zijn drive, zijn onuitputtelijke energie om het leven van mensen mooier te maken.

“Wat zou ik graag de wereld willen veranderen,” mijn kinderlijke gedachte. Maar een gedachte die – zo durf ik nu te beweren – ergens ook leefde in mijn vaders hoofd. Een gedachte die hem de kracht en energie gaf zijn vooruitstrevende onderwijs- en mensvisie uit te dragen.
Ik zie hem zitten, aan een tafel, met al die mensen die zo helder zien dat het anders kan. Mijn vader op gepassioneerde wijze in gesprek met Petersen, Freinet, Montessori, Parkhurst, Steiner, noem ze allemaal maar op. Het gesprek verloopt vol geestdrift. Opgewonden delen ze hun overtuigingen met elkaar. Ze stromen over van idealen.
Er wordt gelachen, er wordt nadrukkelijk geknikt en uiteindelijk, met rood aangelopen wangen, worden handen geschud, in schouders geknepen en woorden zorgvuldig genoteerd. Voldaan vertrekt een ieder om zijn of haar weg te vervolgen, om missies tot uitvoering te brengen. Hij had er bij mogen zijn, hij had genoemd mogen worden. Hij was de pionier die veranderingen in onze onderwijswereld had kunnen bewerkstelligen.

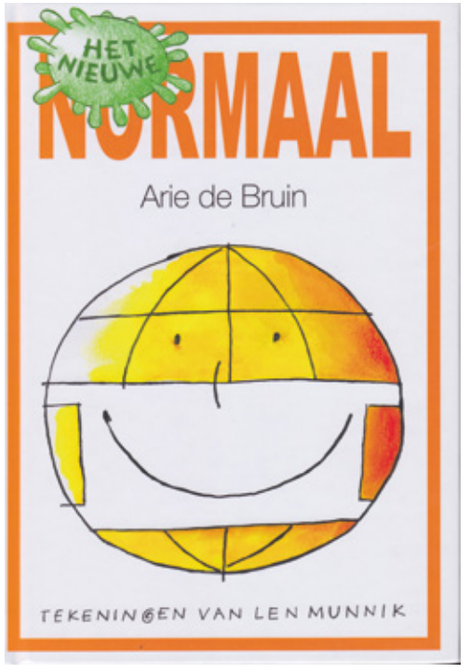
Hij was, is, mijn held. Mijn grote voorbeeld en ik voel een grote dankbaarheid dat ik zijn dochter ben en zijn leerling mocht zijn.

BUNDEL BESPROKEN

Invoelende tijdcapsule naar de lente-lockdown

Geert Bors

Tijdens de eerste lockdown bliepte er in de mailbox van Geert Bors iedere dag een bericht binnen van oud-leraar en Korczakkenner Arie de Bruin: telkens een actueel onderwijsgedicht. Als teken van verbondenheid in tijden van zelf-isolatie. De beste gedichten daarvan zijn nu uitgegeven als de bundel 'Het Nieuwe Normaal', die iedere jenaplanner bij de kerstboom zou moeten lezen om in het reine te komen met het bizarre jaar 2020.



Herinner jij je de songfestivalinzending 'Vrede' van Ruth Jacott, waarin ze zingt: "Er wordt gesleuteld aan een lamp die nooit kapot zal gaan"? Dat 'kapot' kwam in het rijmschema terecht als een licht irritant, ritmisch onderbroken 'ká – pót'. Maar precies dat maakt het lied gedenkwaardig, omdat tekstschrijver Henk Westbroek klank en betekenis liet samenvallen – het woord knapte, zoals de gloeidraad in een lamp dat opeens kan doen. Voor lief genomen vrede is al minstens zo broos. Iets soortgelijks gebeurt in de eerste dichtregels van de bundel *Het Nieuwe Normaal* van oud-leraar, -schoolleider en Korczakkenner Arie de Bruin:

De klassen leeg, de scholen dicht
de juf verschijnt met haar gezicht
thuis op je scherm, de les is digitaal:
Het Nieuwe Normaal!

Als je hardop leest, val je in de eerste twee regels in een pretttig 'pa-PAM-pa-PAM'-ritme, tot je hopeloos verstrikt raakt bij 'de les is digitaal'. Hier hobbelt en stokt niet alleen het ritme, maar blijkt ook de wereld waarnaar het gedicht verwijst wezensvreemd geworden. En even eerder, als de zin niet af blijkt na 'met haar gezicht' maar doorgaat naar 'thuis op je scherm', zit er een soort hikje in je leesbeleving. Zoals we allemaal Zoomend, Teamend, Meetend hebben ervaren dat je elkaar heus wel kunt ontmoeten, maar dat gesprekken soms haperen, het beeld van je gesprekspartner blijft stilstaan waar de stem doorklinkt, iemands gezicht verandert in pixels en zijn stem verdwijnt in robot-echo's. "Welkom", zegt Arie de Bruin in deze vier regeltjes, "in het Nieuwe Normaal."

Dagelijks gedicht

Met deze eerste dichtregels zijn we pas in het voorwoord. Er volgen dan nog 34 gedichten, een selectie van de beste overdenkingen in versvorm die De Bruin dagelijks schreef tussen het begin van de onderwijslockdown in maart en de voorzichtige ontspanning eind mei. Wie in het netwerk van de Janusz Korczak Stichting zit, mocht dagelijks zo'n rijm in zijn inbox verwachten. Ik beken dat ik ze niet allemaal opengemaakt heb, in de drukke tijd dat mijn lief haar onderwijs en scriptiebegeleiding met kunst en vliegwerk moest hernemen in digitale vorm en dat onze twee basisschoolkinderen thuis, met ons, hun schoolwerk deden. Maar voor het teruglezen is het erg fijn dat uitgeverij Levendig er een hardcover bundel van gemaakt heeft. En nog fijner is het dat de opbrengsten naar het Noodfonds van de stichting Edukans gaan, ten bate van kinderen in *the global south*, van wie er 1,6 miljard tijdens deze pandemie geen toegang tot (digitaal) onderwijs hebben.
Vaak kiest De Bruin mooie contrasten in woord en beeld: wie weet nog dat het in maart soms zo hard uit het oosten waaide, terwijl de mensenwereld stilgevallen was? Op 22 maart schrijft Arie in het gedicht 'Happy end':

De lentezon
en straffe oostenwind
trachten het virus te verjagen
dat nu al dagenlang ons land regeert
maar voor de mensheid
is het niet verkeerd
om even stil te gaan
in plaats van 24/7 door te gaan
in de waanzin van de dag.

Meteen daarna schetst hij het beeld van de gehesen rode gevaarvlag, strak in de wind, tegen een helderblauwe lucht waar geen vliegtuig meer vliegt. "Geen stikstofstrepen aan het firmament", besluit het gedicht. Dat mogen dan feitelijk gecondenseerde waterdampstrepen zijn, maar met deze dichterlijke vrijheid memoreert De Bruin ook nog even de stikstofcrisis die pal voor de lockdown de dagelijkse nieuwsdiscussie domineerde.

Speldenprikjes

In de bundel wisselt het perspectief van gedicht tot gedicht. Soms wordt de wereld bezien vanuit een kind, dan weer vanuit een juf of meester. Of een ouder. En zelfs vanuit de generatie van (over)grootouders. De ene keer is dat de pijnlijke ervaring van een eenzame oudere op Goede Vrijdag, die geen bezoek mag ontvangen, op een bij het raam zwaaiend achterkleinkind na. Net als Jezus in zijn laatste uren verlangt deze overgrootouder in haar aanrakingsloze eenzaamheid dat de dood – in de vorm van corona – haar komt halen: *'Zij snapt niets van die gekkigheid / maar laat haar dan tenminste even dromen / van voorjaarsbloemen en van eeuwigheid'.* Maar een gevorderde leeftijd hebben is niet per definitie vervelend in De Bruins bundel: in het gedicht 'Opa' van 7 april leert een grootvader Zoomen en blijkt hij – 'vroeger leraar in Rotterdam-Zuid' – een uitstekende uitlegger. Voor zijn kleinkind wordt hij 'meester-opa'.
Soms deelt de dichter speldenprikjes uit: als ze zelf moeten onderwijzen, ontdekken ouders dat hun kind toch niet zo hoogbegaafd is als zij de school altijd hebben voorgehouden. Op 3 april lukt het een vader amper één kind in een leermodus te krijgen. Vanuit het kind beschreven: *'Dan zegt hij: STIL / word nou eens wat zelfstandiger'*, waarna het kind mijmert: *'Ik vind de school toch eigenlijk veel handiger / mijn meester lukt het zelfs / met dertig in de klas'.*
Ook zingt De Bruin lof over het oordeelsvermogen van de leraar, nu eindexamens en CITO-eindtoetsen niet doorgingen: *'jij hoefde eigenlijk nooit te toetsen / jij wist het al, intuïtief / maar dat werd niet vertrouwd: / jij was te subjectief'*. Bijtender is de kritiek als het aankomt op wél miljardensteun voor KLM, maar geen oog voor vluchtelingenkinderen.

Pedagogisch contact

Op veel momenten in de 34 gedichten blikt de dichter met een invoelend pedagogisch perspectief. Van achter hun digitale schermen merken veel van De Bruins leraren aan dat ze niet zo gemakkelijk toegang hebben tot hun gebruikelijke tastzin. Pedagogische tact blijkt amper zonder contact te kunnen: *'Via Skype weet ik het niet zo goed / ik mis dan pedagogisch bloed / dat door mijn ogen en mijn oren stroomt'*, staat in het gedicht 'Spriet' van 23 april. De dichter speelt daarin met de gevoelde afstand tussen de betekenis van voelspriet en digitale spriet(antenne).
Arie de Bruins affiniteit met het werk van de Poolse kinderarts en weeshuisdirecteur Janusz Korczak spreekt uit

alles: het kind is een uiterst serieuze aanwezigheid. Het perspectief van jonge mensen wordt voortdurend ingenomen, zonder dat de toon ooit kinderlijk wordt. Zo zit de lezer dicht op de huid van een peuter die vier wordt, maar tóch nog niet zijn eerste schooldag mag beleven: *'hoe kan het nou dat vier geen vier is / mama zegt: dat komt door 't virus'*. Ook Korczakiaans: de nadruk op de stem van het kind in een democratie. Roept Rutte jongeren op zich te laten horen, dan vragen die jongeren per ommegaande om een toekomst op een leefbare planeet. En er is een aansporing om die onmogelijke anderhalve meter-eis in te willigen door niet in een lokaal van tachtig vierkante meter te gaan rommelen, maar naar buiten te gaan: *'in het park of op het plein / doen wij de kringgesprekken / het bos in met die kinderen / en allemaal ontdekken*.



Tijdcapsule

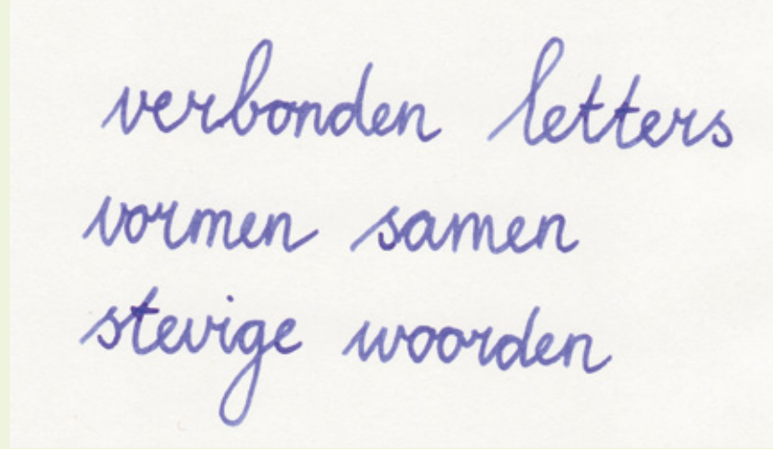
Een speciale opmerking nog voor de tekeningen van Len Munnik, bekend van dagblad Trouw. De cover is eigenlijk het minst sprekend voor hoe de losse tekenlijnen in de rest van de bundel dartelen rond de tekst. Anderhalve meter-linten als een boter-kaas-en-eieren-diagram in je klas. Een blik door het raam van een kind dat uit beeld is, roept verontrusting op. De man met een doos CITO-toetsen, die struikelt over een virusje dat als een netelige kastanjebolster op de grond ligt. De cockpitraampjes van de KLM-Boeing, die schuldbewust kijken naar een vluchtelingkind op een strand. De juf, die al haar kinderen omarmt door haar laptop als een kleuter op haar schoot te zetten. Humorvol en waarachtig, in een paar pennenstreken.

Deze bundel is een tijdcapsule. De gedichten voelen als de aanwijzing van je mentor om toch vooral meteen na een akkefietje in je les te noteren wat er voorviel en zo – schrijvend – te overdenken wat er gebeurde, hoe jij reageerde, of jij de kinderen wel goed zag en wat je graag anders gedaan had. Want laat je het een week of nog langer rusten, dan zijn de scherpe kantjes eraf. Dan heeft de tijd de herinnering ingepakt in een handzaam, vlakker formaat.
Arie heeft geschreven toen de lockdown zich voordeed. Toen de maatregelen van weer een nieuwe persconferentie nog niet bekend waren. Toen Nederland tastte, applaudisseerde, hamsterde. Toen we een werkbare modus vonden, soms onze kop stootten. Ik raad je van ganser harte aan deze bundel te lezen. Onder de kerstboom bijvoorbeeld, in de slotdagen van dit heftige jaar 2020. En daarna ook in de stamgroep: er zijn genoeg gedichten die het kindperspectief aannemen en die jou en je groep terug zullen brengen naar die momenten dat jullie elkaar op nieuwe manieren leerden kennen, samen zoekend naar dat 'nieuwe nu'.

De bundel 'Het Nieuwe Normaal' is verkrijgbaar via je boekhandel of rechtstreeks via Levendig Uitgever (www.levendiguitgever.nl) en kost € 10,-. De opbrengsten komen ten goede aan Edukans (www.edukans.nl)

De waarde van een verbonden handschrift

Letters die reiken naar elkaar



Dick Schermer is de eerste lezer van elk afgerond artikel in Mensenkinderen. Zijn eindcorrecties komen altijd met mooie mailgesprekken. Soms schrijft de oud-jenaplanschoolleider en handschriftexpert zelf. Zo deed het thema 'verbinden' hem denken aan de waarde van het aan elkaar schrijven.

Dick Schermer

Verbinden betekent aansluiting zoeken, contact maken, verband leggen. Waarom? Door de ander te ontmoeten kun je jezelf uiten en ontwikkelen, erachter komen wie je zelf bent en wie de ander is. Verbinden geeft samenhang, leidt tot saamhorigheid – denk aan Petersens *Gemeinschaftsschule*, onze leef- en werkgemeenschap! Stamgroep, tafelgroep, onderlinge hulp, peetschappen, 'helpen' als tussenvorm tussen de oervormen spel en werk.
In de gesprekskring verbinden we ons aan een actueel onderwerp en proberen daar samen meer duidelijkheid aan te geven. In de leeskring en de verslagkring ontmoeten we elkaar bij een bijzonder verhaal, gedicht, opstel, speciaal onderwerp, om er samen van te leren en te genieten.
In de pauze raken we met elkaar aan de praat of leven ons uit in een lekker luidruchtig spel. Tijdens het werk zijn er nu en dan opdrachten, waarbij je samen moet overleggen, of je hulp van een groepsgenoot of 'helper' nodig hebt. Bij de viering beleven we met ons allen wat er door andere kinderen is bedacht en beoefend.

Het verbonden woord

Door letters aan elkaar te schrijven, verbinden we die letters niet alleen fysiek. Ze komen in verbinding bij elkaar en vormen samen een nieuwe eenheid – een woord, afgebakend door lege ruimtes links en rechts, als solide unit spelend met de betekenis van de zin. Dat is iets heel anders dan druk- of blokletters, die los van elkaar blijven staan, geen geheel of eenheid vormen, hooguit naast elkaar, bij elkaar in de buurt in de rij staan.
Laat de kinderen eens een zin met het werkwoord 'verbinden' bedenken (bedenk er zelf ook een, voor het geval er kinderen zijn die daar moeite mee hebben; dan hebben ze een keuze.) Laat hen de gevonden of gekozen zin opschrijven – eerst in blokletterschrift, daarna in verbonden schrift. Hoe hebben ze elke schrijfwijze ervaren?
Grafologen stellen dat de 'bindingsvorm' iets zegt over hoe we de ander, al handschrijvend, tegemoet treden? Door letters via (schaalvormige) guirlandes met elkaar te verbinden, geef je blijk van ontvankelijkheid, verbinding zoeken. Door letters via (boogvormige) arcades te verbinden, sluit je je eerder af voor de ander. En door letters via (spitsvormige) hoeken te verbinden, stel je je nogal kritisch op tegenover de ander.

Handgeschreven nieuwjaarswensen

De Zwitserse psycholoog en grafoloog Max Pulver – tijdgenoot van Peter Petersen – was ervan overtuigd, dat het verbinden van letters in het algemeen het streven naar en de behoefte aan eenheid uitdrukt; het zegt iets over de mate van aanpassing. Schrijf je nieuwjaarskaarten weer eens aan elkaar en verbind je zo, al schrijvend in vorm en inhoud, aan de ander. Er is wel wat eenheid nodig na dit coronajaar.

‘Ook als bestuurder bleef ik een dag leerkracht in de klas’


Foto: Larissa Rand

Het grote interview

Geert Bors

In zijn dagelijkse coronagedicht bracht Arie de Bruin veel elementen uit zijn carrière bij elkaar: zijn voeten-in-de-klei-attitude, zijn betrokkenheid bij kinderen die minder kansen krijgen en zijn voorliefde voor het werk van de pedagoog Janusz Korczak. “Korczak is in de bundel aanwezig in het respect voor het kind en in het ondersteunen van de eigen ontdekkingen van het kind. De wereld komt nu ook op nieuwe manieren op leraren af. We zijn allemaal op zoek.”

Ik herinner me het ritme van april: het eerste deel van de dag was ik er voor onze twee basisschoolkinderen en onze peuter. Rond het middaguur kwam mijn lief uit haar online-colleges en scriptiebegeleiding en dan ging ik naar zolder. Vaak trof ik dan jouw gedicht van de dag. Hoe kwam je op het idee?

“In april zou ik met een groep leerkrachten en pabostudenten naar Malawi gaan, voor stichting Edukans [zie p.12 voor details]. Ieder jaar werken we een paar weken met onderwijscollega’s daar. Het is mijn gewoonte om dan ’s avonds een gedicht te schrijven en voor te lezen aan de groep – dat kadert de dag, houdt er iets moois uit vast en aan het eind bundel ik die gedichten dan tot een boekje. Die reis kon natuurlijk niet doorgaan. Maar ik dacht: ik ga mijn reisgezellen tóch iedere dag een gedicht sturen. Niet veel later ben ik dat aan mijn hele netwerk gaan doen. En ik ben doorgegaan tot de grote vakantie.”

Had dichtkunst al een plek in jouw onderwijscarrière?

“Zeker, ik gebruikte poëzie bijvoorbeeld ook als docent op de pabo. Met mijn studenten maakte ik cabaret en schreef ik gedichten. Het is een mooie, vaak onverhoeds directe vorm: in een klein gecomprimeerd zinnetje of coupletje kun je soms een essentie raken, die je niet te pakken krijgt in een opstel van drie pagina’s. Later, toen ik na mijn tijd op de pabo collegevoorzitter werd van een groot schoolbestuur, begon ik beleidsstukken ook vaak met een gedicht. Ik hoorde dan terug: ‘Niet ieder beleidsstuk lees ik, maar dat gedicht wel altijd’.”

Is jouw allereerste lockdowngedicht ook in de bundel terecht gekomen?

“Ja. Dat is het gedicht met die rode vlag en de wind [zie ook p.11]. Het was in het weekend, dat het tot de lockdown kwam. Ik ging fietsen en er stond een kille oostenwind. Ik weet nog goed dat ik aan de kant van de Dordtse Kil reed en een schip zag langskomen met een strak wapperende rode vlag, tegen de blauwe lucht. Dit beeld – dat is het, dacht ik.”

Hoe werkt jouw schrijfroutine? Wachtte je iedere dag tot je iets hoorde of zag waardoor je dacht: ‘dit is het’?

“Het ging niet zo doelgericht, het gebeurt gewoon. Vaak noteerde ik meerdere ideeën, meerdere trefwoorden, en dan ging ik zitten. Ik schrijf altijd in een impuls en schaaf dan wat bij voor ik op ‘versturen’ druk. Dan gebeurt het soms dat je een week later denkt: ‘mwah, kon sterker. Daar had ik iets langer naar mogen kijken.’”

Andersom kunnen de betere dan soms onverhoeds extra sterk zijn.

“Ja. Anderen halen er dan soms dingen uit, die ik niet bedacht had toen ik schreef. Metaforen kunnen ook spontaan in je opkomen en bij nadere beschouwing rijker zijn dan je zelf gezien had. Dat is het mooie aan creativiteit: het overkomt je en gaat ook iets met jou doen. Ik herinner me een mooie passage van de Poolse pedagoog Janusz Korczak, waarin hij schrijft over bezieling. Hij observeert een kind dat zit te tekenen. Zijn juf stoort hem, juist terwijl hij helemaal opging in die bezigheid. Ben je bezield aan het tekenen, dan gebeurt er van alles – je wordt één met je potlood. Je kunt de ervaring hebben dat niet jíj maar het potlood aan het tekenen is. Maar zo’n ingreep van de juf kan zo’n moment breken. Weg is de bezieling.”

Als je al zo lang aan het dichten bent, kleurt dat dan ook de manier waarop jij de wereld inkijkt?
"Nou, mijn dichttaal is vooral ook toegankelijk en eenvoudig – soms tegen het 'rijmpje' aan. Met spelen met taal, met klanken ben ik al begonnen toen ik zelf leerkracht was. Maar je hebt gelijk dat ook zo'n bescheiden vorm je blik op de wereld wel richt. Waar het me bij helpt is om niet alleen vanuit mijn eigen perspectief, maar ook dat van anderen te kijken, bijvoorbeeld een kind. Iemand schreef ooit 'Poëzie is in beeldende taal gestolde emotie'. Dat vind ik een mooie uitspraak: een gedicht kan alleen goed worden, als wat ik erin beschrijf me geraakt heeft. En dan niet per se een groots drama, het kan gelden voor de simpelste observatie."

Soms is die emotie behoorlijk heftig, bijvoorbeeld in het geval van steun voor KLM en niet voor vluchtelingkinderen.
"Ja, dat gedicht over de miljardeninjectie in KLM was er één die diep uit mijn hart kwam. Ik was zo kwaad over hoe onze regering omgaat met de kinderen op Lesbos – de koehandel in mensenlevens. En toen opeens dat bericht: '3,5 miljard, want KLM moet gered'. Zeker door mijn activiteiten voor Edukans weegt dat wel vaker mee in mijn perspectief over wat we in Nederland ervaren als problemen. In Malawi kwam ook een lockdown, maar daar betekende dat niet: 'online-contact met je juf en je soms vervelen'. Als daar alles platligt, worden kinderen weer ingezet voor kinderarbeid. Het betekent dat oudere meisjes uitgehuwelijkt worden. Dat er meer meisjes zwanger raken. Edukans is toen gaan kijken – niet alleen in Malawi, maar ook in Kenia, Oeganda, Ghana – of ze radioprogramma's konden ontwikkelen, waardoor er weer onderwijs bij de kinderen kwam. Aan dergelijke hands-on projecten laat ik de opbrengsten van deze bundel graag ten goede komen."

Bij ons eerste contact, waarin we het hadden over mijn stap richting de praktijk van het onderwijs, vertelde je dat jij – ook als pabo-directeur, ook als collegevoorzitter van een scholengroep – altijd een dag bent blijven lesgeven.
"Klopt. Ik wilde de praktijk niet verlaten. Ten eerste vond ik lesgeven het leukste wat er is. Als onderwijzer werd ik al snel hoofd der school, waarbij ik mijn eigen klas hield en een dag ambulant was. Maar ook toen ik op de pabo een directiefunctie kreeg, heb ik gezegd: ik wil het lesgeven niet kwijt. Dat was ook eigenbelang: het gaf me veel energie. Beleid en organisatie lukte me ook wel, maar mijn kracht en inspiratie haalde ik uit de klas met de studenten. En ik ben weer in een basisschoolklas gaan staan, toen ik daarna algemeen directeur van een scholengroep werd. 'Heb je daar wel tijd voor?', vroeg de sollicitatiecommissie me. Ja, want tijd is een relatief begrip: als een dag in de klas zo veel goede moed geeft, verloopt het werken aan beleidsstukken of een gesprek met de wethouder ook soepeler."

Ik kan me voorstellen dat er daardoor minder kloof is tussen praktijk en beleid.
"Ook. Wat ik daarnaast merkte, was dat het fijn is om elkaar te kennen. Voor de studenten op de pabo was ik geen onbekende in een ivoren toren. En als algemeen directeur genereerde mijn dag in de klas veel goodwill bij leerkrachten. Ook als we plannen uitdachten die dan soms 'van boven opgelegd' kunnen voelen, was er die goodwill. Ik vroeg me bij beleid altijd af 'wat betekent dit voor de kinderen en hun meester en juf?'. Het houdt je nuchter en je gaat niet met iedere modegril mee. Mensen die in de praktijk stonden herkenden dat ons beleid gemaakt werd door mensen die wisten waar het over ging."

Je noemde hem al even: zeker in de gedichten waarin je opkomt voor minderbedeelde kinderen – in Nederland, maar ook op Lesbos en in Malawi – hoor ik jouw gewaardeerde Janusz Korczak. Wanneer kwam hij op je pad?
"In 1984 kwam er de allereerste paboklas – een groep van 32 studenten. We gingen samen op weg, met ziel en zaligheid. Aan het eind van het jaar bedankte de groep me: 'jij was onze mentor, de voorman van de proefkonijnengeneratie. We hebben een boek voor je gekocht. We hebben het zelf niet gelezen, maar we vonden de titel bij je passen: *Hoe houd je van een kind*' Nu weet ik dat het een van de centrale boeken in zijn oeuvre is, maar destijds had ik nog nooit van Korczak gehoord. Het was een thuiskomen: Korczak had een halve eeuw eerder woorden gegeven aan hoe ik dacht en waar ik stond in onderwijs en opvoeding."

Kon je in praktische zin ook iets met zijn werk? Beïnvloedde het jouw docentschap?
"Ik ging lezen en herlezen. Zeker beïnvloedde het mijn lessen. Ik heb bijvoorbeeld een module over Korczak geschreven, die verplichte kost was voor iedere pabo'er op onze hogeschool. Een boek als 'Hoe houd

Metaforen kunnen ook spontaan in je opkomen en bij nadere beschouwing rijker zijn dan je zelf gezien had

"

je van een kind' bestaat uit korte columnpjes. Iedere dag las ik er een voor aan het begin van de les. Soms leidde dat tot discussie, soms liet ik een stilte vallen en gingen we door met de geplande les. Korczak opent je ogen op een andere manier. Hij heeft een prachtig stuk over waarom hij in het weeshuis zelf voortdurend naast en met de kinderen aan het werk wil zijn, tot en met het schrobben van de vloeren. Het lesgeven was voor mij hetzelfde: in direct contact met kinderen en jongeren aan het werk zijn. Korczaks boeken blijven fris omdat hij nauwelijks theoretische kaders hanteert, maar een ervaringspedagogiek bedrijft die uitgaat van de directe beleving van het werken met kinderen."

Waar zie jij Korczak in jouw bundel?
"Hij wordt nergens rechtstreeks genoemd, maar zijn geest zit overal: in het perspectief van het kind dat serieus genomen wil worden. In het respect voor het kind en voor het steunen van de eigen ontdekkingen van het kind, in plaats van het jouw blik op de wereld op te leggen. De wereld komt nu ook op nieuwe manieren op leraren af. We zijn allemaal op zoek. In de relatie tussen kind en volwassene ontstaan de betekenis en de zin, niet alleen voor het kind, maar ook voor jouw bestaan als opvoeder."

Loopbaan Arie de Bruin

In 1968 kwam Arie de Bruin van de kweekschool. Na een paar maanden als onderwijzer in Pernis te hebben gewerkt, ging hij in militaire dienst – een verkorte dienstplicht, want ook destijds was er een lerarentekort. Hij keerde terug naar dezelfde school, waar hij na twee jaar gevraagd werd om tijdelijk waarnemend hoofd te worden. Van het beleid van de nieuwe vaste directeur was Arie dusdanig weinig onder de indruk, dat hij ervoor koos zelf directeur te worden.
Zo werd De Bruin op zijn 26e directeur van een basisschool-in-oprichting in een nieuwe wijk in Zwijndrecht. Pas in 1985 zou de Wet op het Basisonderwijs van kracht worden, waardoor kleuterschool en lagere school opgingen in één basisschool, maar in het decennium ervoor was de school een van de experimentele voorhoedescholen, die nieuwe vormen uitprobeerden om die nieuwe eenheid te smeden.
Intussen vervolgde Arie zijn studie pedagogiek die hij in militaire dienst begonnen was en haalde zijn aktes MO-A en MO-B. Met die pedagogische bagage in theorie en praktijk werd hij leraar pedagogiek aan een kleuterleidsteropleidingsschool (KLOS), waar hij na een jaar waarnemend directeur werd. Het was 1984 en de school zat midden in de fusie met een pedagogische academie tot het nieuwe model, de pabo. De Bruin werd lid van de gezamenlijke directie van de fusieschool en bleef op die positie tot 1997.
Na een aantal hogeschoolfusies werd de school dusdanig groot dat Arie zich niet meer thuis voelde in zijn directiefunctie. Hij werd weer leraar pedagogiek en afstudeercoördinator, alvorens in 2001 algemeen directeur – en leerkracht – te worden van een scholenkoepel in Rotterdam-Noord. Dat bleef hij tot zijn pensionering in 2012.
Al tijdens het eerste jaar van de pabo, in 1984-85, raakte Arie verknocht aan het werk van de Poolse kinderarts, weeshuisdirecteur en pedagoog Janusz Korczak. Zijn aandacht voor het werk van Korczak op de pabo trok de aandacht van de Nederlandse Janusz Korczak Stichting, waar hij deel ging uitmaken van het bestuur. Sinds zijn pensionering is hij voorzitter van de stichting.

Podcast beluisterd

Het mysterie van de goede leraar

Het gaat om de queeste, niet om de graal. Het gaat om ontrafelen én heel houden. In dat spanningsveld cirkelt Marcel van Herpen negen afleveringen lang rondom het fenomeen van de goede leraar. De mooiste en indringendste onderwijspodcast van het roerige jaar 2020, vindt Geert Bors.

Geert Bors

Op maandagmiddag in de herfstvakantie, net als ik vanaf een Zutphens bedrijventerrein met acht liter muurverf aan een steil stukje fietspad begin, komt Daisy Mertens in mijn oren. Daisy – met haar aanstekelijke enthousiasme, Leraar van het Jaar 2016 en een van de tien genomineerden voor de Global Teacher Award 2019 – vertelt aan Marcel van Herpen dat het op de Pabo weinig scheelde of ze had het bijltje erbij neergegooid.
Deze herfstvakantiedag is mijn eerste rustmoment sinds ik in september Mensenkinderen ging combineren met zij-instromen, een pabo-opleiding en een vol gezinsleven. We herschilderen onze woonkamer deze week en vandaag heb ik het rijk alleen. Ik luister al de hele ochtend naar Van Herpens podcast 'Het mysterie van de goede leraar', en mijmer over de goede en de mindere momenten in de voorbije weken, over wat me verraste en waar ik voel hoeveel ik nog te leren heb.

Professionele roeping

En nu – in aflevering 4 *'De beste leraren'* – hoor ik Marcel zeggen: "Dus begrijp ik goed dat wij hier met de bijna beste leraar van de wereld spreken, voor wie het basisonderwijs tweede keus was, met een slechte start op de pabo?" Dat schept, nu even letterlijk heuvel op en wind tegen peddelend, nieuwsgierigheid. Daisy vertelt over het predicaat 'twijfel' dat ze kreeg voor een stage, omdat ze 'te veel op het pedagogische en te weinig op het didactische' gericht zou zijn – een oordeel dat ze niet begreep: het begint toch bij het kind zien?

Maar de motivatie daalt pas echt naar een nulpunt, als Daisy moet gaan stagelopen op de enige multiculturele school in het Noord-Limburgse Venray. Angst, onwetendheid en jaren van het horen van dorpse vooroordelen spelen een rol. Haar moeder spoort haar aan het gewoon te gaan proberen: "Misschien vind je het wel heel leuk." En inderdaad, daar komt de klik. Daisy treft kinderen die niet uit een onbezorgde, veilige, rijke achtergrond komen, en haar en het onderwijs nog meer nodig hebben dan ze had kunnen vermoeden. "Wat heeft dat losgemaakt?", vraagt Marcel. "Dat je veel onvoorwaardelijke liefde voor kinderen kunt hebben" zegt Daisy gedecideerd. "Dat je er voor ze kunt zijn en ertoe doet. Het is niet alleen een vak, het is een professionele roeping."

Verhalenvertellers

Grote woorden als onvoorwaardelijke liefde, levenslessen en vertrouwen klinken in deze aflevering, waarin ook Van Herpens lievelingsleraar Toshiro Kanamori aan bod komt. De podcastserie is Marcels persoonlijke zoektocht naar 'het mysterie'. Met deelvragen als: word je als leraar geboren? Wanneer weet je dat je leraar bent? Moeten kinderen leren presteren of vooral gelukkig worden? Marcels eigen jeugd wordt uitgeplozen – hij kwam als tweede van een tweeling ter wereld, terwijl niemand tot dat moment het vermoeden had dat hun moeder zwanger was van twee baby's. Er is aandacht voor zijn actieve, snel afgeleide geest en matige schoolprestaties. En voor degene die als eerste een leraar in hem zag.

Toch luister ik niet naar de Van Herpenshow. Marcel reserveert de beste anekdotes voor klassieke verhalenvertellers als Freek de Jonge en Peter Heerschop, maar meer nog voor die van praktijkmensen met minder bekende namen. Er is balans. Tussen humor en ernst, tussen verhalen en Marcels redactionele observaties. Tussen de rode draad en het meanderende zijspoor. Tussen particuliere herinneringen en algemenere inzichten. Er is – anders dan in menig als podcast vermomde veredelde interviewtape – goed nagedacht over hoe een luisteraar podcasts beluistert: zonder aantekenboekje, bij zoiets als een schilderklus of een hardlooprondje, meebewegend op het ritme van een goed verteld verhaal. Daaraan zal de Omroep Brabant-ervaring van medemakers Jan Peels en Anne-Marie van Oosteren hebben bijdragen.

Ben je beschikbaar?

In de namiddag, als er overzicht gekomen is in mijn opruimchaos en het bijna tijd wordt om mijn kroost van bso en kdv te halen, luister ik naar wat mijn favoriete aflevering zal worden: *'Beslissende momenten'*. Allereerst is er het verhaal van Floor Nouwens, wier vader plotseling overleed in de zomer voor zij naar de brugklas ging. Docent Nederlands Clemens Geenen voelt zich aangesproken om naar de dienst te gaan, voor een leerlinge die hij nog niet kent, van een vader die hij postuum leert kennen.

Het is in de tijd daarna niet de toegewezen klassenmentor die voor Floor het verschil maakt. Diens timing is vaak hopeloos ongelukkig. Schaamte opwekkende opmerkingen, midden in de klas, aan het adres van een meisje dat vooral niet afwijkend, niet zielig wil worden gevonden. Nee, Floor herinnert zich de steun van Geenen, als de docent die op zijn rolkrukje wel eens even naar haar toekwam en terloops vroeg: "Floor, gaat het? En je moeder? Redt ze het een beetje?" Het gaat, zo concludeert Marcel met Floor en Clemens, om het gevoel dat jouw leraar beschikbaar is, zelfs als je ervoor kiest daar geen gebruik van te maken.

Amsterdamse vuistslagen

Ik moet gaan zitten bij het verhaal van Roland Schut, met wie ik intensief samenwerkte bij het NIVOZ. Roland vertelt het verhaal van de zieke leerling Johan, uit het tweede jaar dat Roland meester was. Dat Johan kankerbehandelingen ondergaat is zichtbaar aan zijn uitgevallen haar en wanneer een paar kinderen van een andere school daarover een rotopmerking plaatsen, beschermt de klas hun Johan, met de blote Amsterdamse vuist. Meester Roland laat ze een ogenblik begaan, voor hij ingrijpt.
Hij is vriend aan huis bij het gezin en een beslissend moment volgt, als Johan in wat zijn laatste dagen zijn z'n meester uitnodigt om 'zijn rapport te komen brengen'.
Als Marcel vertelt dat Roland nu zelf ernstig ziek is en dat Johans moeder – na al die jaren nog steeds in contact – Johans rozenkrans naar hem heeft opgestuurd, moet ik mijn afplaktape wegleggen. Zo persoonlijk, zo intens wordt 'het mysterie'.

Word je als leraar geboren? Wanneer weet je dat je leraar bent? Moeten kinderen leren presteren of vooral gelukkig worden?

”

***'Het mysterie van de goede leraar'* is gemaakt door CPC, het Centrum Pedagogisch Contact. In je podcast-app en nog meer op: centrumpedagogischcontact.nl.**



Jenaplan in Boxmeer

Zoveel goede ideeën, als glinstervlokjes in een schudbal

Boxmeer, een dorp van 12.500 inwoners in de oostpunt van Noord-Brabant, is een jenaplanbolwerk. Niet alleen is er een vo-school, maar ook had het dorp twee jenaplanbasisscholen. Had, want de Peppels en de Canadas zijn nu twee 'huizen' in één gebouw. Het wervelt er. Van de goede ideeën. Adjunct-schoolleider Kees Groos vraagt zich af: hoe verbinden we al die initiatieven tot één visie?

Kees Groos

Het is bijna Kerst en ik moet denken aan van die schudballen met sneeuw erin. We hebben er een paar bij de kerstspullen liggen. Ze komen eens per jaar uit de humuslaag van thematische rotzooi om het huis op te leuken. Zo'n bol blijft iets intrigerends hebben, ik kijk er graag naar. Soms heb ik het gevoel dat onze basisschool ook midden in zo'n schudbal staat: de Peppels en de Canadas. Twee 'huizen' in een gebouw, samen één school. Er dwarrelt van alles in en om deze school heen. Mooie, glinsterende vlokjes die allemaal het bekijken waard zijn, als je ze kunt volgen.

Eén mooi vlokje dwarrelt door de bol. Maartje heeft bovenbouw stamgroep de Wolven, vijf dagen in de week. Ze is een jaar of zeven op school aan het werk en doet de jenaplanopleiding samen met nog een aantal andere collega's. Ze heeft geëxperimenteerd met de observatiekring.

Er zweven naast dat vlokje nog veel meer vlokjes rond. Eén zo'n vlokje was om begrijpend lezen meer te verbinden met stamgroepwerk. Daar zijn we al een tijdje mee bezig in de bovenbouw. Zo was ik met de kinderen verbanden aan het zoeken in een tekst over paddenstoelen. Maar ik zoek liever paddenstoelen dan verbanden (hebben we overigens ook gedaan). En dat terwijl ik bhv'er ben en dus wel iets weet over verband. Zo kan ik een snelverband aanleggen en een drukverband.

Zoek het verband

In snelverband zijn we op school goed. In ons team kan iedereen ontzettend snel verbanden aanleggen. Als er iets niet lekker loopt, dan reageren wij onmiddellijk. De middenbouw vond bijvoorbeeld dat spelling wel een noodverband kon gebruiken. Dus worden er direct nieuwe werkvormen aangesleept en gaat de middenbouw enthousiast aan de slag. Terwijl, naast begrijpend lezen, de bovenbouw niet tevreden is over het woordenschatonderwijs. Geen probleem, de methode de deur uit en we starten met kaartjes, spelletjes en oefeningen. De onderbouw is op zijn beurt weer bezig met nieuwe volgsystemen.

Waardevolle initiatieven op bouwniveau; soms ook bij een individuele stamgroepleider. Is de layout van het weekplan niet helemaal naar wens? Hup, dan verander je het gewoon even. Snelverband wordt zo ook 'druk': we zijn op vele fronten aan het werk, allemaal ambitieus en allemaal waardevolle plannen. Het zijn stuk voor stuk waardevolle glinsteringen in onze schudbol, maar het vliegt allemaal door elkaar. De een is hier mee bezig en de ander daar.

Observatiekring

Tijdens de jenaplanopleiding moet Maartje zich ook laten observeren door de opleider. Maartje koos ervoor om dit te doen bij haar observatiekring over paddenstoelen. Deze werkvorm was op onze school in de vergetelheid geraakt. Toen Maartje er ooit in een gesprek over hoorde, was ze al gefascineerd: dat wilde ze uitproberen! In de brief die ze naar zichzelf heeft geschreven aan het begin van de jenaplanopleiding was dat nog steeds een voornemen. Het moment diende zich al snel aan: Maartje bereidde het



Foto: Maartje Poos

In transit

In de blauwe kaders volgen nog meer 'sneeuwvlokken': jenaplanbegeleider Elly Verstraaten beschrijft wat zij ziet gebeuren in de school. Katinka van Kempen spreekt over initiatieven met betrekking tot begaafdheid. En Wilco Willemse over wat ict kan betekenen voor een team in transitie.

Begeleider Elly Verstraaten:

'Super-enthousiast team'



Als JAS-teamlid begeleidt Elly Verstraaten het jenaplankindcentrum in Boxmeer: "Als je de vraag 'waarom willen we dit?' aangaat, verschuift de aandacht van de dingen goed willen doen naar de goede dingen willen doen."

"Ja, de observatiekring met de paddenstoelen, prachtig was dat. Stamgroepleider Maartje Poos wilde aan de slag met de observatiekring in haar groep – jaargroepdoorbrekend, wereldoriënterend, helemaal Jenaplan. Ze had het enorm goed voorbereid, ook omdat ze bang was dat er niks uit de groep zou komen. Ze had verschillende soorten paddenstoelen, elk groepje kreeg een eigen exemplaar. Maar het barstte los en dat was voor haar een groot cadeau: er lagen strookjes klaar om een vraag die bij je opkwam te noteren en al snel moesten we stroken bijhalen, want de vragen bleven stromen. Maartje en de groep sorteerden de strookjes in clusters en maakten er een mindmap van op de wand. Het onderzoekswerk kon beginnen. Het was een echte 'pedagogische situatie', zoals Petersen dat noemde: een bruisende groep kinderen, aangewakkerd door hun stamgroepleider, op het puntje van hun stoel.

Wat Maartje deed? Het begon ermee dat ze qua inhoud en lesstructuur heel goed voorbereid was. Wil je

thema 'paddenstoelen' voor en startte volgens de fiets van Jansen met een observatiekring.
Toen kwam het grote loslaten. Ze had met een collega al een vraag of 20 voorbereid, want stel je voor dat er niks zou komen uit de kinderen. Ze had zich expliciet voorgenomen om deze vragen niet te gebruiken. Ze wilde meegaan in de verwondering, de ontdekkingsdrift van de kinderen. Ze was vastbesloten onderdeel te zijn van de stamgroep. De ontdekking van de paddenstoel samen aan te gaan en haar waardevolle koffertje met voorbereiding en wetenswaardigheden dicht te laten.

Twee huizen, één school

Wat bijzonder is het, als je werkt in een team dat zo veranderingsgezind is en zo kritisch ten aanzien van het eigen onderwijs – ook al door de herwaardering voor Jenaplan waar dat toe leidt. Hierbij is autonomie van de stamgroepleider dan ook een groot goed.
De vraag die zich nu voordoet: zit er een spanningsveld tussen deze autonomie en het samen onderwijs geven vanuit een gedeelde visie? We moeten steeds in verbinding blijven. Verbinding in de stamgroep, de bouw, met ouders, in de school en tussen onze 'huizen', De Peppels en De Canadas. We zitten sinds een paar jaar in hetzelfde gebouw en zijn dus twee scholen onder één 'kap'. Of beter, we zijn één school met twee afdelingen of huizen. De kinderen zitten op de Peppels óf de Canadas maar wij zijn één team. Er is intensief overleg binnen de huizen en ook overstijgend binnen de bouwen van de twee huizen en plenair. Die verbinding is tegenwoordig dan ook al makkelijker te maken.

Die verbindingen gaan bijvoorbeeld over terminologie – van dezelfde jenaplantaal tot dezelfde termen voor de spellingscategorieën. Om verbinding te leggen in het leren van de kinderen en hun naaste ontwikkeling, is zicht op de leerlijnen essentieel, inclusief de afstemming door alle jaren heen. Geleid door de vraag 'waarom doen we wat we doen, zoals we het doen?', krijgt ons onderwijs meer en meer een gezamenlijk fundament.

Echte onderzoeksvragen

"Nog nooit heb ik zo'n hoge mate van betrokkenheid meegemaakt tijdens een thema", biechtte Maartje mij op aan haar ronde tafel in de woonkamer. Haar grote ogen glinsteren van pret. "Je leest wel eens over zulke momenten op andere scholen, maar dan denk ik altijd dat ik zoiets nooit zou kunnen. En nu heb ik het gedaan!" Na de observatiekring zijn alle vragen verzameld in een grote mindmap op het prikbord en gingen kinderen kiezen welke ze wilden oppakken. De kinderen beantwoordden de ene vraag na de andere, alle kinderen waren bezig.
Het verwonderde Maartje dat er ook onderzoeksvragen bij zaten, terwijl ze zelf in haar voorbereiding geen enkele onderzoeksvraag had kunnen bedenken. Alle bevindingen werden met elkaar gedeeld en op het prikbord bij de vragen gehangen. Maartje genoot en merkte dat het thema als een paddenstoel uit de grond schoot. "Het thema ontvouwde zich als het ware vanzelf", stelde ze lichtelijk verbaasd vast. Zij hoefde vooral faciliterend te werk te gaan.
"Het delen van de bevindingen, het samen bekijken en trots zijn op het stamgroepwerk is zeker niet alleen goed voor de kennis en leren van de inhoud van het thema. Mijn stamgroep is er meer stamgroep door geworden. Dit werd nog eens versterkt door de onderzoeksvragen over smaak en uiterlijk van de paddenstoelen, waarbij kinderen in de klas vragen aan elkaar gingen stellen."
Het heeft Maartjes visie versterkt in wat levend en betekenisvol leren voor kinderen kan opleveren. Stamgroepwerk deed zijn


Foto: Maartje Boos

levend onderwijs geven, dan is het fijn als de primaire bronnen fysiek aanwezig zijn – verschillende soorten paddenstoelen, die de kinderen mochten ruiken, openbreken, bekijken, proeven. En daar tussendoor bewoog Maartje zich: duidelijk in haar uitleg van de bedoeling, alert regisserend. Ze zag, ze stuurde, ze liet de kinderen het werk doen.

Je moet even een drempel over om zo'n observatiekring in gang te zetten. De groep was nog niet eigen met de situatie, dat kon je voelen: wát werd er nu van hen verwacht? Naast Maartje liepen een student en ik rond, en we hielpen de groepjes met kleine prikkelende vragen: "Heb je er al aan gevoeld? Wat zie je precies?"

Het stellen van een goede vraag is een kunst op zich, en er kan een grote kracht vanuit gaan. Ik gebruik met mijn cursisten vaker de observatiekring, waarin nieuwsgierigheid en verwondering centraal staan. Dan laat ik een pen rondgaan, vraag bij ronde 1 om wat de cursisten zien – nog zonder analyse, zonder oordeel. En in de tweede ronde om vragen te stellen over die pen. Sommige mensen vinden het echt moeilijk om observaties te benoemen, een vraag te stellen. Terwijl we dat onze kinderen vooral niet willen afleren, als je ze niet als consument, maar als actieve deelnemer in de samenleving wil zetten.

Het team van de Peppels en de Canadas vertelde aan het begin al dat ze kritische cursisten zijn. Ook dan is het goed om te beginnen bij de juiste vragen: vragen naar het why, how and what raken aan andere manieren van denken over je onderwijs. Onderwijsmensen zijn vaak geneigd snel naar een praktisch 'hoe en wat' te gaan, terwijl wij het eerst uitgebreid gehad hebben over het 'waarom, waartoe?' van het onderwijs. Als je de vraag 'waarom willen we dit?' aangaat, verschuift de aandacht van 'de dingen goed willen doen' naar 'de goede dingen willen doen'. Schoolleider Harry Havekes had daarin een mooie rol. Hij is nieuw in het team, maar heeft gedoceerd in het voortgezet onderwijs en aan de universiteit en doorziet bedoelingen en methodes heel goed. Hij kan het raderwerk van het onderwijs inkijken en wist mensen op een fijne manier uit de tent te lokken, door hen op een doortastende manier te bevragen.

Er zijn veel mooie initiatieven in alle bouwen van de verbonden 'huizen', ook met de bso en het kinderdagverblijf waar meervoudig gehandicapte kinderen volwaardig meedoen als een eigen stamgroep en iedere week geadopteerd worden door een andere stamgroep. Ik zie die initiatieven zich clusteren rondom taal. De uitzending van Zondag met Lubach waarin de teloorgang van het Nederlandse leesniveau werd geweten aan het losse, betekenisloze schoolvak 'begrijpend lezen' was voor het team een feest van herkenning, want als er iets is dat hun jenaplanonderwijs belemmert dan is het het gebruik van methodes die uitgaan van jaargroepen en een aanbod in losse taalonderdelen, als woordenschat, lezen, taalbeschouwing. Dat willen ze verbinden. Als je alle onderwijsonderdelen los aanbiedt, hebben kinderen geen idee waar ze mee bezig zijn en wat het een met het ander te maken heeft. Een collega van me zei: 'Hoe verknipter wij de dingen aanbieden, hoe verknipter de kinderen worden.'

Dit is een superenthousiast team dat elkaar ziet en een spons is in het opnemen van nieuwe dingen. Zoals Maartje verrast werd door wat haar stamgroep ontwikkelde, zo geldt dat vaker voor het leren leunen op je eigen kennis, je expertise, het in de vingers hebben van leerlijnen en doelen. Bij het loslaten van vaste methodes schieten mensen vaak in de kramp. Zet een klein pasje, beweeg, en leer hoe je kunt vertrouwen op je eigen expertise. Dan voel je je regie, de verantwoordelijkheid die je kunt dragen en dan gaat het niet meer over de dingen goed doen, maar over de goede dingen goed doen."
/GB

Meer weten?
Mail elly@jenaplan.nu

naam eer aan. In haar jenaplanopleiding voor haar collega's gaat ze dit moment ook presenteren. Ze hoopt er anderen mee te inspireren omdat het een werkvorm is die op veel momenten gebruikt kan worden. Na de presentatie voor de opleiding zou het mooi zijn om de verbinding met de rest van het team te maken.

Stamgroepleider als verbinder

Als ik vraag hoe Maartje de toekomst van onze school ziet, glimlacht ze en kijkt naar het plafond. "Jeetje, wat stel je moeilijke vragen." Maar ondertussen vertelt ze dat stamgroepwerk een centrale plaats kan innemen. Ze vindt het al heel bijzonder dat we Engels, begrijpend lezen, stellen en beeldende vorming koppelen aan stamgroepwerk. Ook woordenschat koppelen we meer en meer aan de thema's. Daar ziet ze wel toekomst in.
Bedenkelijk kijkt Maartje me aan. Over woordenschat was ze niet helemaal tevreden. "Weten nu alle kinderen wel wat mycelium is? Het is heel vaak in de kring langsgekomen en het hangt op het bord. Kinderen hebben het ook gebruikt in hun presentatie. Maar misschien moet ik toch nog een woordzoeker maken met de woorden die ik het belangrijkst vind en dat ze er dan onder kunnen schrijven wat het betekent… Of moet ik dat nu ook loslaten?"





Er dwarrelt van alles rond onze hoofden, hoe moeten we dat nu allemaal in elkaar laten grijpen? Keuzes maken – wat laten we nog lekker rondzweven en wat gaan we al een plek geven? Daarbij is de authenticiteit van de stamgroepleider een groot goed. Er moet sprake zijn van een soort rekverband. Waarbij je steun hebt aan de verbinding, verbinding met elkaar, met de leerlijnen en didactiek, de visie en de rek voelt om daarin je eigenheid te tonen. Het valt of staat dus met de houding van de stamgroepleider. Die moet al onze keuzes straks in de praktijk gaan brengen. Dát is de verbindende factor in ons onderwijs. We gaan binnenkort starten met brainstormen: wat gaan we eerst doen en hoe gaan we dat dan doen?
Alleen al het proces van zoeken, denken en praten over deze vragen en het stap-voor-stap doorgroeien naar nog mooier en betekenisvoller jenaplanonderwijs, zorgt al voor verbinding. In de luwte van onze zoektocht zullen uiteindelijk de sneeuwvlokken allemaal neerdwarrelen en hun juiste plek innemen op de bodem van onze schudbol. Het wordt het fundament van ons onderwijs.

Begaafdheids-specialist Katinka van Kempen:

'We stonden al met 1-0 voor'



Stamgroepleider, muziekdocent én begaafdheidsspecialist – Katinka van Kempen is het allemaal: "Wij ontwikkelen liever de begaafdheid van kinderen, dan het te signaleren en bevestigen."

"Dat wij onze twee basisscholen – en nu het volledige kindcentrum – baseren op een jenaplantraditie die hier al decennia geleefd wordt, maakt dat ons onderliggende concept stevig is. Sla je de basisprincipes van het Jenaplan erop na, dan lees je daar over het onderliggende streven naar een samenleving, waarin 'ieder mens een gelijkwaardig medeburger is'. Voor de school als gemeenschap betekent dat je 'ieders unieke en onvervangbare waarde respecteert'. Dat je 'ruimte laat en stimulans biedt voor ieders identiteitsontwikkeling'. En dat je 'rechtvaardig, vreedzaam en constructief met verschillen en veranderingen omgaat'.

Als je als individuele stamgroepleider of samen met je bouw een nieuw initiatief neemt, weet elk van ons dat je dat relateert aan die gedeelde onderwijspedagogische basis. In principe staan dus alle neuzen al dezelfde kant op. Toen we een jaar of acht geleden kozen voor een integrale aanpak van begaafdheid, stonden we daarom al met 1-0 voor. Niet veel later, in 2014, kwam de Wet Passend Onderwijs, met de vereiste dat ieder kind op zijn eigen ontwikkelingslijn onderwijs volgt. Dat deden wij al: ons streven is om voor elk kind op elk moment van de dag een passend onderwijsaanbod te realiseren. Onderwijs dat is afgestemd op de behoeften en mogelijkheden voor alle kinderen, dus ook de begaafde kinderen.

Bij een didactische voorsprong gaan we eerst kijken of een aangepast leerstofaanbod – een 'verdieping' of 'verbreding' – binnen de huidige groep verbetering kan brengen. Zo niet, dan kan een kind ook versnellen. We letten er dan wel steeds op dat het de benodigde werk- en leerstrategieën voldoende beheerst, want dan pas kan het kind de uitdaging op het juiste niveau succesvol aan. Hoewel leerkrachten de neiging hebben om daarin terughoudend te zijn, blijkt uit recent onderzoek dat versnellen vaak een positief effect heeft op de cognitieve én de sociaal-emotionele ontwikkeling van een kind, ook op de langere termijn. Het werken in de heterogene stamgroep is een groot voordeel: een kind kan bijvoorbeeld al leerstof volgen van een hoger leerjaar, terwijl het in dezelfde stamgroep blijft.

Het is belangrijk een veilig klassenklimaat te scheppen waarin ieder kind zijn plek heeft en naar eigen vermogen een *gewaardeerde* inbreng kan leveren. We richten ons op het totale kind: ieder kind is gebaat bij een breed onderwijsaanbod. Daarom maken wij gebruik van Howard Gardners theorie van de Meervoudige Intelligentie. Ieder kind is intelligent op zijn eigen manier. Kinderen mogen bij ons hun talenten verder ontwikkelen en nieuwe ontdekken.

Op school benadrukken we dat door vaak samen te werken met maatjes of in groepjes, door van en met elkaar te leren. Begaafdheidsonderwijs is bij ons vooral gericht op het ontwikkelen van begaafdheid bij kinderen in plaats van op het signaleren en bevestigen ervan. Wij kiezen dus bewust niet voor uitdaging buíten de stamgroep, maar juist erin. Zoals in onze missie beschreven staat: 'We gaan uit van verschillen en proberen ieders talent aan te spreken.'
/GB

ICT-expert
Wilco Willemse:

‘Stamgroep op Spitsbergen’





Wilco Willemse werd in 2001 stamgroepleider. Door zijn affiniteit met digitale ontwikkelingen werd hij onderwijskundig ICT-expert en zag hij in 2010 de virtuele wereld zo veranderen, dat het verstandig werd daar als school iets mee te doen: “Een goed functionerende online omgeving ís Jenaplan.”

“Je leefwereld wordt enorm veel groter, als je thuis bent in de mogelijkheden die digitale middelen bieden. Al jaren geleden nodigde een stamgroep via hun eigen mailprogramma een kinderboekenschrijver uit – met succes! Maar je kunt nu letterlijk de hele wereld in je klas halen. Een tijd geleden zocht mijn stamgroep contact met iemand die onderzoek doet op Spitsbergen. Die onderzoeker vond dat gaaf en gaf de klas een rondleiding. En zo stonden we opeens samen op Spitsbergen. Dan krijg je letterlijk vensters op de wereld. Dan zie je de waarde van onderwijs groeien en wordt topografie opeens levende wereldkennis.

Het was rond 2010 dat ik het zag gebeuren: sociale media als Facebook werden opeens gemeengoed en op school kregen we in de gaten dat er iets kantelde. Niet alleen was de hele wereld veel bereikbaarder geworden, maar ook ontdekten we dat je gedegener met kennis, met informatie, met leren om kunt gaan, als je het leerproces samen deelt. Als het ging om mediawijsheid, om wereldoriëntatie, om kinderen opleiden voor het volle pakket van de maatschappij waarin zij hun betekenis gaan toevoegen, was het verstandig om daar als school iets mee te gaan doen.

Ik stapte in en groeide mee met de initiatieven van Microsoft – Live@edu heette dat destijds – die zouden uitgroeien tot Office365 en Teams. Onze kinderen kregen tien jaar geleden al een mailadres, ook om onderling uit te wisselen en samen te werken. Later kwam de Cloud daarbij: heb je een idee dat ook nog in je boekverslag moet, dan hoef je niet te wachten tot maandagochtend, maar dan heb je online je werkstuk bij de hand. Het online-platform werd daarmee eigenlijk een tweede stamgroepruimte. Sommige kinderen, die bijvoorbeeld in de klas veel minder makkelijk naar je toestappen, laten online veel meer van zich horen. Al die online-activiteit vloeit heel natuurlijk door in gesprekken in de fysieke kring.

Kinderen waren het kortom gewend, toen de lockdown in maart inging. Ze konden meteen bij hun spullen en hun opdrachten. Wat voor veel scholen een nieuwe, steile klim was, was voor ons een drempeltje. En wat voor de kinderen gold, gold ook voor het team: de hele school werkt in dezelfde omgeving, in openheid met elkaar. Ons team bestaat uit onderwijsmensen van 20’ers tot 60’ers en die trekken elkaar mee. De fysieke samenwerking krijgt digitaal nog meer reliëf doordat je op de hoogte bent van elkaars ontwikkelingen – in het algemene team, in de twee scholen, maar ook doordat bijvoorbeeld de middenbouw en bovenbouw van de Peppels en de Canadas schooldoorbroken werken. Je hoeft niet te vragen waar ICT Jenaplan wordt; het ís Jenaplan.”
/GB

Opslaan als: juweeltjes

‘Dat kinderen een diepe indruk op een stamgroepleider kunnen maken was mij ooit eens verteld. Het kan voorkomen dat het wezen van een kind onder je huid kruipt en dat je het spreekwoordelijk gezien mee naar huis neemt. Dat mij dit zou overkomen had ik niet gedacht’, vertelt Remko Fijbes over Marieke, de zwijgende nieuwkomer in zijn stamgroep. Pas weken later, bij een poppenproject, verbreekt Marieke haar stilte.

Zwijgende Marieke

Remko Fijbes

Daar was ze opeens, na haar verhuizing, als nieuwe leerling en lid van de stamgroep. Op een maandagochtend kort na de zomervakantie werd Marieke bij mij in het lokaal naar binnen geschoven. Samen met haar moeder kwam ze kennismaken. Ik had, samen met een paar kinderen een welkom voorbereid. Kinderen in de kring en op het schoolbord een lieve tekening en een welkomstwoord. Een stoeltje, waarop ze na mijn aanwijzing ging zitten, stond in de kring gereed en een plaats in een tafelgroepje was voor haar geregeld.
Nadat haar moeder was vertrokken konden we beginnen aan de schoolweek met Marieke als nieuwe leerling. Maar van een leuke introductieviering kwam niets terecht. Marieke zei niets. Helemaal niets. Zij beantwoordde geen enkele vraag, sprak niet, maakte geen oogcontact, zat als een klein standbeeldje tegenover mij in de kring en was zoals het leek wat angstig. Een leuk liedje ***Welkom, welkom in onze groep*** (met gitaar erbij) maakte zo te zien geen indruk. Een pijnlijke situatie voor een sociaal sterke stamgroep en voor mij als meester. “Meester, Marieke zegt helemaal niks.”

> Geen vraag beantwoordde ze. Ze maakte geen oogcontact. Ze zat als een standbeeldje in de kring
>
> ”

Een blik, een glimlach

Zo bleef het een paar maanden. Tijdens de kringen kwamen er allerlei gespreksonderwerpen aan de orde maar Marieke zei niets, ze zweeg, reageerde alleen met haar ogen. Langzamerhand gaf ze uiterlijk blijk van betrokkenheid. Een glimlach bij een grappige gebeurtenis, maar samen een werkje doen in de tafelgroep was er in die periode niet bij. De kinderen in de groep hadden het na verloop van een paar weken en tal van initiatieven opgegeven haar vriendjes en vriendinnetjes te worden.
Tijdens het buitenspelen bleef Marieke op een afstandje toekijken hoe de andere kinderen zich vermaakten en bij de vrije momenten in de groep hield ze zich afzijdig. Mijn aanmoedigingen en pogingen haar actief aan groepsactiviteiten te laten mee-

doen hadden weinig tot geen effect. Tips en adviezen van collega's haalden niets uit. In contact komen met haar ouders was zeer problematisch. De informatie uit de overdracht van haar vorige school gaf geen hulp. Dat ze cognitief op een voldoende niveau zat gaf mij enig vertrouwen.

Blokkades

Hoe kon ik dit zwijgende meisje uit haar hol lokken en haar sociaal-emotionele blokkades wegnemen? Mijn gevoel, noem het intuïtie, vertelde mij dat er 'iets' moest zijn waardoor ik haar zou kunnen helpen. Ook kreeg ik van Marieke zelf de nodige signalen waaruit bleek dat ze wel wilde, maar op dat moment niet kon. Ik zag het aan haar ogen en merkte aan haar reacties dat ze erbij wilde horen. Ik nam haar figuurlijk gesproken mee naar huis, dacht na, sprak erover en zocht advies.
Dat er met Marieke meer aan de hand was en dat het zwijgen niet het enige was om mij zorgen over te maken was eigenlijk vanaf het begin duidelijk. Marieke zag er onverzorgd en verwaarloosd uit. Haar kleren waren aan de krappe kant en zagen er smoezelig uit. Soms zaten er in haar sokjes enorme gaten en ze droeg tot ver na de herfstvakantie sandalen en dunne zomerjurkjes. Later droeg ze wel spijkerbroeken en truien. Marieke had mooie, grote ogen en een lief gezicht. Opvallend was haar lange en dikke haardos die altijd schoon en mooi gekamd over haar schouders viel. Een gymnastiekpakje had ze niet. Van mijn buurvrouw kreeg ik een turnpakje en zo kon Marieke meedoen met de gymlessen. Bij de leerlingenbespreking kwam ze inmiddels in 'de zorglijn'.
Een handpop op haar schouder
Er kwam uiteindelijk een verandering en het zwijgzame kind bleef niet langer stil. Het stilstaande beekje werd een stromend riviertje. Na de herfstvakantie hadden we het project 'poppen'. Mijn stamgroep had voor de creatieve verwerking van dit onderwerp gekozen voor handpoppen.
Ik had als introductie een handpop meegenomen van huis. Een grappige pop, Poep Piep genaamd. In de kring zat Marieke op haar vaste plaats naast mij. Poep Piep legde, in mijn hand, zijn hoofd op de schouder van Marieke en vroeg haar of zij mee wilde doen met 'het avontuur'. Marieke schoot in de lach en zei toen: "Ja natuurlijk!".
Dat was het eerste wat ik van haar hoorde. Poep Piep nam een klein interview met haar af en op elke vraag gaf ze antwoord. Ze lachte van oor tot oor. Marieke had een stem! Na dit toneelstukje klonk er een applaus uit de groep. "Je kan dus praten?", vroeg iemand. "Ja natuurlijk, wat denk jij dan?", zei ze.
Ik heb Poep Piep nog een poosje gebruikt om met haar te praten en een vertrouwensband op te bouwen. Marieke begon steeds meer uit zichzelf te vertellen en met mij te praten. Poep Piep werd haar vaste begeleider in de kring. Langzamerhand werd ze een gewoon meisje in de groep en op 5 december stond ze naast Sinterklaas en zong een liedje.

Moeders brief

Parralel aan deze positieve ontwikkeling verbeterde het contact met haar moeder. Op een dag lukte het mij zowaar om ver na schooltijd met moeder te praten. Achteraf bleek dit het enige echte en serieuze gesprek te zijn. Ik deed verslag van de positieve ontwikkeling. Ik herinner me hoe moeder zich hulde in nogal 'wollig' taalgebruik. En ook zie ik de opvallende gelijkenis in uiterlijk met haar dochter weer voor me. Maar meest opvallend waren de armen van Mariekes moeder: onderarmen met een niet te tellen hoeveelheid littekens. Horizontale, smalle en bredere littekens. Het leken snijwonden.
Een paar maanden later kreeg ik een briefje van haar. Marieke mocht niet deelnemen aan de gymnastieklessen samen met jongens: "Haar gouden lichaam mag niet worden besmet met lust en niet worden bekeken door jongens met ontluikende gevoelens. Haar lichaam moet rein blijven en niet worden besmet met de lelijke groene aanslag die je op inferieur koper kan aantreffen."

Vroeg op school

Marieke stond na de jaarwisseling elke ochtend om tien voor acht uur bij de voordeur van de school. Ik zette koffie voor de collega's en in de stamgroep zetten Marieke en ik samen de spulletjes klaar voor de komende dag. Ze praatte honderd uit en vertelde over de avonturen in haar hoofd en over de boeken die ze las. Na schooltijd stond ze bij mijn fiets en wachtte totdat ik naar huis zou gaan. "Ik loop een stukje met je mee, meester." En dat deed ze ook. Op de kruising ging ze rechtsaf en ik links.
Maar zelfs als we elk ons weegs

> 'Zelfs als we elk ons weegs gegaan waren, nam ik haar mee naar huis. In mijn hoofd, in de zorgen die ik over haar had.'



Foto: Joop Luimes. De afgebeelde meisjes zijn niet Marieke.

gegaan waren, nam ik haar mee naar huis. In mijn hoofd, in de zorgen die ik over haar had. Over het probleem dat ik voorvoelde: er moest iets gedaan worden! Gevoelsmatig hadden we als team haar het liefst mee naar huis genomen, voorgelezen en toegedekt. Haar jongere zusje in de onderbouw gaf bij de collega's ook de nodige signalen af van ernstige verwaarlozing.

En weer weg

Een afgedwongen huisbezoek bij de familie gaf de doorslag. In de keuken stonden twee grote kleiovens waarin olielampjes en 'pijpjes' werden gebakken voor het consumeren van marihuana. De huiselijke situatie was bizar. Als schoolteam schakelden we een vertrouwensarts in, die contact had met de Raad van Kinderbescherming. Er zouden stappen worden ondernomen. En dat gebeurde ook. Marieke en haar familie werden onder toezicht geplaatst.
Na de volgende zomervakantie was Marieke verdwenen van school. Een volgende verhuizing, een andere stad en een andere school. Plotseling, zoals ze gekomen was. We waren haar kwijt. Maar nog altijd spookt ze door mijn herinneringen: het zwijgzame kind. De verhalen in haar hoofd. Haar verbeelding. Haar contact met Poep Piep. Misschien schrijft ze nu kinderboeken. Ik hoop het zo.

Remko Fijbes zwaaide vorig schooljaar af, na bijna veertig jaar trouwe jenaplandienst. In de serie 'Opslaan als: juweeltjes' deelt hij momenten uit zijn jaren als stamgroepleider.

Spreken zonder woorden

Judith Knapp



Foto: Judith Knapp

Het loopt wel lekker in Judith Knapps groep. Concentratie, aandachtige stilte voor de weektaak. Af en toe onderbroken door een geestdriftig overleg. Maar niet bij die ene jongen. Hij met die thuissituatie. Hij met het overvolle hoofd. Hoe zorg je dat je met hem niet 'verkeerd verbonden' bent?

Judith mijmert

Onze ogen ontmoeten elkaar.
Hij kijkt me aan.
Anders dan net.
Zijn ogen zeggen:
ik zie dat je me ziet.

Potloodpunten zwieren over het papier. Serieus en vol concentratie – wat het tongpuntje dat uit hun mondhoek steekt bewijst – werken mijn leerlingen aan hun weektaak. Af en toe ontsnappen fluisterstemmen om te dansen in de ruimte. Om een idee te opperen, een gedachte te delen. Ik loop rond, uit positieve opmerkingen, beantwoord een ongevraagde vraag, leg mijn hand op hun schouders ter steun, een knipoog ter bemoediging. Ik zie hen, ik hoor hen. Het zijn stuk voor stuk kanjers en werken vol overgave.

Wat zie ik allemaal niet?

Hij kijkt me aan met vragende ogen. Dan sta ik stil en hurk naast zijn tafel. Het is duidelijk dat hij het moeilijk heeft. Zijn thuissituatie is pittig, niet een situatie die je een achtjarig kind gunt. Hij is met andere dingen bezig, dus ervaart hij zijn taken als lastig. Zijn overvolle hoofd maakt dat hij het moeilijk vindt om zich te concentreren. Stilzitten is een hele opgave, laat staan stilzitten én een instructie volgen. Zelfstandig aan de slag gaan met zijn taak vindt hij lastig. Hij verliest de structuur, zelfs als ik deze stap voor stap aanbied.
Het raakt, hij raakt. Zijn jonge, prille leven gevuld met ongevraagde dilemma's. Te vroeg, naar mijn mening. Ergens weet ik dat het, in sommige gevallen, nu eenmaal onvermijdelijk is. Hoe schrijnend ook. Meer dan ooit dringt het besef tot me door dat ik lang niet alles weet wat ik denk te weten. Ik vrees dat ik veel niet zie, niet kan zien, dat ik dikwijls de essentie mis. Een pijnlijke wetenschap. Kan ik wel genoeg hulp bieden?

Hoe deed Petersen dat?

Hoe deed hij dat toch? Hoe ging Petersen met die 'niet-te-negeren-misère' om? Petersen was overtuigd van het feit dat hij verandering kon teweegbrengen. Hij raakte kinderen door hen verantwoordelijkheid te geven, door hen te stimuleren eigen oplossingen te zoeken, door hen te overtuigen van hun eigen kunnen. Hij gaf hen de regie over hun eigen ontwikkeling. Hij zorgde voor verbinding met hen, waarmee hij een sterke basis van vertrouwen, veiligheid en geborgenheid creëerde. Deze krachtige voorwaarden zorgden voor een stabiele basis die hen de mogelijkheid gaf aan de slag te gaan met hun eigen groei. Verbinding met hem zorgde voor verbinding met elkaar en met hun eigen unieke 'ik'. Zo ontdekten ze hun eigen wensen, hun voorkeuren, hun krachten, hun idealen en passies. Petersen schiep in de kinderen zelf de voorwaarden – licht, lucht, ruimte, voedingsstoffen – waarin de ontkiemende zaadjes van hun leven konden gaan groeien.

Er ontkiemt iets

Ik koester de hoop dat stamgroepleiders verschil kunnen maken. Ik hoop dat we samen in staat zijn om hen, tijdens de uren dat de kinderen onder onze hoede zijn, te laten groeien in hun zelfvertrouwen, in hun eigenwaarde. Ik hoop dat ze door onze gesprekken, onze vieringen, onze contacten, onze verbinding, hun wereld kunnen kleuren. Ik hoop dat onze kleine medemens in staat zal zijn om naar de omgeving te blijven kijken op die unieke wijze – die ons, zo nu en dan, vreemd lijkt te zijn geworden. Ik hoop dat ze hun onbevangenheid kunnen blijven oproepen. Ik hoop dat ook wij de voorwaarden voor ontkieming en groei kunnen bieden – licht, lucht, speelruimte, een bemoedigend woord dat binnenin verstaan wordt.
Dus ik loop rond, ik zoek, ik observeer. Dan houd ik mijn pas in en sta stil bij zijn tafeltje. Onze ogen ontmoeten elkaar. Hij kijkt me aan. Anders dan net. Zijn ogen zeggen: ik zie dat je me ziet. Ik antwoord, met een knik en een hand op zijn schouder.

Judith Knapp is naast redacteur bij Mensenkinderen, stamgroepleider én moeder op De Vlieger in Sittard.

Breiende, bruisende, bewonderde buitenbeentjes

Berna's boeken

Boekenrecensent Berna heeft het thema 'verbinden' opgepakt om inclusiviteit en diversiteit te verkennen in de wereld van het prentenboek. Van een boek met een lekker dwarse maatvoering tot een lammetje dat eigenlijk een varken is. Over *Fiete Anders:* "Dit boek is ook een kleine peiling voor jezelf: is mijn stamgroep zo veilig dat iedereen zich er op het gemak voelt?"

Berna van der Linden

In mijn hoofd klinkt Herman van Veen op: 'Hilversum 3 bestond nog niet / maar ieder had z'n eigen stem'. Hilversum 3 heet alweer een hele poos 3FM en we kunnen inmiddels meezingen met om het even welke Spotify- of YouTube-speellijst. Of we zingen helemaal niet meer. "Elk vogeltje zingt zoals het gebekt is", zei mijn moeder, als er verschil van mening was. En daarmee was de kous af. Erachter ligt een veel belangrijker boodschap, die door de aandacht voor diversiteit en inclusiviteit weer oplaait. Niet altijd waren er etiketten, die overal opgeplakt werden. Men was gewoon zo en dat werd in de gemeenschap geaccepteerd. Of niet en dan was je een buitenbeentje. Buitenbeentjes worden geboren omdat ze niet geaccepteerd worden zoals ze zijn en zodra we ons daar bewust van zijn, kan dat zorgen voor een omslag in het denken. Inclusie betekent verbinding op het hoogste niveau. Wat nu 'gewoon' is, zijn de normen en waarden van een dominante denktrant. Maar dat wat als niet gewoon wordt gezien, is net zo gewoon.
De tijd is rijp. Het roer gaat om. We varen een nieuwe koers. De koers van de verbinding, van alle ruimte voor je eigen lied. Elke stem is het waard gehoord te worden en daarmee kan je niet vroeg genoeg beginnen, want hoe jonger je tot zelfacceptatie komt, hoe standvastiger eigenwaarde en vertrouwen deel zullen uitmaken als basis voor groei en ontwikkeling. Ik heb vier prentenboeken gevonden, die in de onderbouw, maar ook in de midden-en bovenbouw te gebruiken zijn als aanzet tot overpeinzing, over dat wat onze gemoederen zo bezighoudt: een veilige wereld voor iedereen.



Miriam Koch
Fiete Anders
(Hoogland & Van Klaveren 2018, 48 pagina's, € 12,95, leeftijd 4-6)

Fiete Anders

Doe alles wat je doet met hart en ziel

Fiete is een schaap. Geen gewoon schaap. Fiete is anders. Hij is een bijzonder schaap. Het lijkt haast wel of het verlangen van Fiete is doorgegroeid in zijn vacht. Die vacht is vurig rood met witte strepen, of leliewit met rode strepen. Want het ligt er maar aan hoe je het bekijkt.

Dit bijzondere boek, dat qua formaat ook anders is dan anders – smal en heel breed – zal altijd opvallen in een goedgevulde boekenkast. Fiete valt ook op. De andere schapen laten hem een beetje links liggen, of is het Fiete die voortdurend in een hoek kruipt? Ze kletsen over hem. Ze kijken voortdurend naar hem. Fiete voelt zich eenzaam. Fietes verlangen is groter dan zijn vacht, want als hij een rood-witte luchtballon over ziet varen, wil hij op zoek gaan naar een wereld waar zijn anders-zijn gewoon is. Hij verlangt naar iets onbestendigs. Confucius staat als opdracht in het boek: 'Waarheen je ook gaat, ga met heel je hart.' En precies dat gaat Fiete doen. Hij gaat op zoek met heel zijn hart. In de stad waar hij doorheen trekt ziet hij afbeeldingen of dingen die, net als hij, rood-wit gestreept zijn, maar toch blijft hij zich angstig, eenzaam en verdrietig voelen. Ineens weet hij waar hij naar toe wil. Hij stapt op de trein en komt uit bij de zee. Als je met je hart reist, dan kom je ooit uit op de plek waar verlangen en hoop weer samensmelten. Waar je je thuis voelt. De weg ernaartoe mocht dan angstig en lang zijn, Fiete vindt, boven aan het duin, de zee. De grote rood-witte vuurtoren werkt als een baken, een moederschoot en Fiete voelt: hier mag hij anders zijn.

Om de kracht en de schoonheid van een persoonlijke ontwikkeling te benadrukken, is het boekje op zichzelf al een schoonheid. Prachtige illustraties, waarbij de overeenkomst van Fiete met die andere zaken die ook zo gekleurd zijn als hij – anders en toch hetzelfde – hem geruststellen op zijn queeste naar erkenning. De schapen aan de kust, die de vuurtoren alle dagen zien, vinden het prachtig, heel gewoon eigenlijk. Rood-wit gestreept is een baken. Een veilige haven, waar het goed toeven is. Fiete valt niet langer op, maar is wat ze het liefste is. Gewoon gewoon.
Het is een prachtig uitgangspunt voor de verdieping. Een filosofisch gesprek over anders zijn, een peiling naar de gevoelens die leven in de groep en wat dat los maakt bij ieder persoonlijk. Een boek om te beleven op alle fronten, als uitgangspunt voor een project, als leidraad voor het karakter van de groep: 'iedereen mag hier zijn'. Tegelijkertijd een kleine peiling voor jezelf: is deze groep zo veilig dat iedereen zich op het gemak voelt? Ga ik er zo mee om? Hoe wijst zich dat?
Fiete Anders geeft niet alleen de mogelijkheid tot identificatie voor ieder die zich anders voelt, maar geeft ons ook de kans om het verlangen met hart, ziel en zaligheid te verenigen, ongeacht leeftijd en ervaring.

> Dit bijzondere boek zal altijd opvallen in een goedgevulde boekenkast.



Pim Lammers
Het lammetje dat een varken is
Illustrator: Milja Praagman
(De Eenhoorn 2017, 32 pagina's, € 14,95, leeftijd: vanaf 4 jaar)

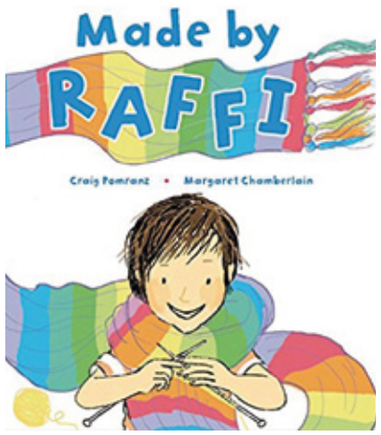
Het lammetje dat een varken is

De dierenarts ziet het

Dat er verschillende manieren zijn om je niet langer anders te voelen, is evident. Zoveel mensen, zoveel wensen. Of het altijd lukt die wenselijke weg te vinden, hangt vooral van de omgeving af en de bewustwording van de mensen om je heen. Soms zal het erop neerkomen, dat je gebruik kan maken van de mogelijkheden die er zijn, maar soms wil je ook veranderen om de diepe innerlijke gedachte met je uiterlijk te verenigen en zo voor je gevoel weer heel te worden.
Lammetje uit 'Het lammetje dat een varken was' is daar erg mee bezig. Hij *voelt* zich een varken. Ondanks dat iedereen hem uitlacht blijft hij trouw aan zijn gevoel. Hij wentelt zich in de modder en geniet. De andere lammeren, de andere varkens, de boer – ze zijn allemaal ontdaan. De boer neemt hem zelfs mee naar de dierenarts.
Dat is degene die ontdekt, dat er diep van binnen in het lammetje een varken schuilt. Hij scheert hem kaal en krult zijn staart. Met een ingreep is de boer een lammetje armer, maar, een niet onbelangrijk detail, een prachtig

varken rijker. Ook de andere lammetjes en varkens van zijn boerderij vinden hem niet alleen leuk maar ook nog prachtig. Hij glimt van geluk en wentelt zich gelukzalig in de modder om te zijn wat hij het liefste is.
De tekst is van Pim Lammers en de mooie illustraties zijn van Milja Praagman. Wie goed leest, leest de tweede laag in dit wit-roze verhaal over jezelf zijn. Vragen te over om te bespreken met de groep. Kan dat, dat je je diep van binnen echt anders voelt? Moet je dat negeren of moet je er gehoor aan geven? Wie voelt zich diep van binnen ook anders? Is het hetzelfde gevoel als verdrietig zijn? Als je andere kleren aantrekt, ben je iemand anders of speel je dat dan? Het kriebelt en bruist van binnen. Wat zou ik graag met de groep aan de slag gaan. Een prentenboek voor alle bouwen.

> Wie goed leest, leest de tweede laag in dit wit-roze verhaal over jezelf zijn.
>
> ”



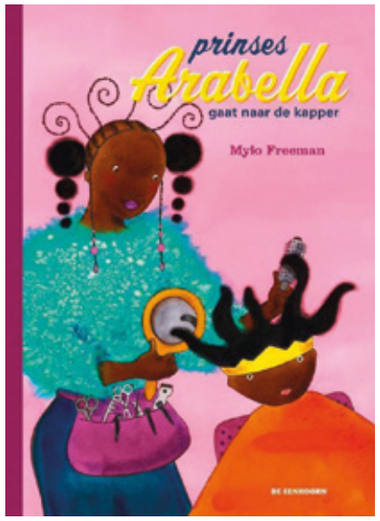
Graig Pomranz
Ontwerp: Raffi
Illustrator: Margaret Chamberlain
(C. de Vries-Brouwers 2014,
40 pagina’s, antiquarisch verkrijgbaar)

Ontwerp Raffi

Trouw aan jezelf en hulp van de ander

Wie ook anders is, maar anders anders, is Raffi. Hij houdt niet van voetbal en van stoere spelletjes, hij zoekt de rust en is graag op zichzelf. Soms wordt hij daarmee geplaagd, omdat hij niet mee wil doen met de rest. Als de juffrouw aan het breien is, vraagt Raffi of ze het hem wil leren. Zijn ouders zijn geen onbelangrijke factor in zijn bestaan. Ze houden van hem en stimuleren zijn verlangen. Als hij alle kleuren in de breiwinkel ziet kan hij niet kiezen en bedenkt dat hij met alle kleuren een regenboogdas voor zijn vader zal breien. Nog steeds giechelen de kinderen erom. Maar als er toneel gespeeld moet worden op school en er weinig tijd is om het stuk in te studeren, laat staan om kostuums te maken, neemt Raffi een belangrijk besluit. Hij krijgt van zijn moeder een paar lappen en naait een prachtige prinsencape voor de stoere jongen die de prins speelt.
Alle kinderen uit de groep zijn verrast: wat een prachtige cape. De prins noemt hem zijn vriend. Er is een en al bewondering en ziet Raffi ongekende mogelijkheden. Misschien word ik wel een ontwerper, denkt hij. Zijn vader is dolgelukkig met de lange regenboogdas en als zijn moeder dan ook nog labels voor hem laat drukken met ‘Ontwerp: Raffi’ is zijn geluk compleet. Het breien heeft de weg naar zijn passie bereid.
Dat behalve trouw aan jezelf, ook anderen onmisbaar zijn in de aanvaarding van je ‘anders-zijn’ wordt in dit boek vertaald naar de juf, die hem breien leert, zijn ouders die enthousiast zijn en meedenken en ten leste de kinderen die leren de meerwaarde te zien van de andere kwaliteiten.
De vrolijke tekeningen van Margaret Chamberlain spreken boekdelen door kleine aanwijzingen. Zoals de foto’s in de groep waar iedereen op showt waar hij of zij goed in is en Raffi eerst niet weet wat hij moet invullen. Ook de gedachten van Raffi zijn goed verpakt. ‘Ben ik een meisjesjongen?’, vraagt hij zich af. Maar mama weet het antwoord. Jij bent onze eigen bijzondere jongen. En daarmee breit ze zijn wereld naar de acceptatie en zijn weg naar zijn passie. Verbondenheid ten voeten uit.
Heerlijk onderwerp om het uitgebreid te hebben over meisjes-en jongensdingen en wat als een kind dan anders wil. Ben je dan anders, of heeft de ander er eenvoudigweg niet aan gedacht dat het allemaal anders kan? Wat is eigenlijk anderszijn? Begint het al bij de blauwe en roze muizen als je geboren wordt? Waarom niet pimpelpaars of kanariegeel?

> Waarom roze of blauwe muisjes? Pimpelpaars of kanariegeel kan ook.
>
> ”



Mylo Freeman (tekst en illustraties)
Prinses Arabella gaat naar de kapper
(De eenhoorn 2020, 32 pagina’s, € 15,95, leeftijd: vanaf 4)

Prinses Arabella gaat naar de kapper

Anders is zo gek nog niet

De prentenboeken van Mylo Freeman raken steeds meer ingeburgerd. Maar zolang het fenomeen ‘witte scholen’ nog bestaat, zijn we er nog niet. De kleine prinses Arabella gaat naar de kapper en doet daar een belangrijke ontdekking. Vrienden en vriendinnen die meegaan willen ook andere haren net als de moeder van Arabella. Mimoen wil het korter, Sofie wil krullen, Ling wil een andere kleur. En dan is Arabella aan de beurt. Het duurt lang eer ze weer van de stoel afkomt. Iedereen valt erbij in slaap. Als ze dan weer enthousiast wakker geroepen worden, constateren ze teleurgesteld dat Arabella’s haar precies hetzelfde zit. Maar Arabella is super tevreden: ‘Mijn eigen haar zit helemaal goed, dus ik hou het lekker zo’.
Een staaltje zelfacceptatie en trouw blijven aan jezelf in subtiele bewoordingen en vlammende illustraties, beide van de hand van Mylo Freeman. Alle boeken van de Amerikaans-Nederlandse Freeman zijn geënt op etnische diversiteit en een fantastisch hulpmiddel om dit gegeven aan de hand van haar prentenboeken te bespreken. Ze heeft maar liefst zestig prentenboeken geschreven en geïllustreerd. Voor haar Arabella-serie heeft ze de leespluim gekregen. Haar streven is dat ieder kind zich kan herkennen in haar boeken. En dat kan moeiteloos: het is een multicultureel feest der herkenning. Anders zijn is zo gek nog niet. Het maakt de wereld groter en de beleving rijker.

> Een staaltje zelfacceptatie in subtiele bewoordingen en vlammende illustraties.
>
> ”



Foto: Nina Crebas

Bespreking:
filosofiespel Denktekenen

‘Schetsen is denken met je potlood’, meent Silas

“Als je tekent, denk je niet alleen na met de logische kant van je hersenen, maar ook met je creatieve kant”, is te lezen op het fraaie doosje *Denktekenen*. Dat ondervond ook hoofdredacteur Geert met zijn zoon Silas. Tekenend, mijmerend, samen pratend schreef deze bespreking zich haast vanzelf.

Geert Bors

“Ik heb Duits en Frans af. Wat kan ik nu gaan doen?”, vraagt mijn brugklasser Silas (11). Het is 18 november, half tien in de ochtend. Een studiedag. Zijn peuterbroer luistert naar Alfred Jodocus Kwak. Hun moeder begint haar vrije dag met wat klusjes en zet geschilde appeltjes neer. Ik zit te tikken aan onze leeftafel en schuif een geel doosje Silas’ richting op – een onverhoeds zware boxset met een gek dier in onderbroek op de voorkant. “Denktekenen”, leest hij voor. Zijn uitspraak krult aan het eind omhoog, naar een vraagteken. Maar ik hoor er geen afwijzing in. Eerder een kieteltje, een prikkeling.

Teken een Frivolala

Van tekenen houdt Silas wel. Ik nodig hem uit om uit de 45 kaarten er vijf uit te kiezen die hem aanstaan, op basis van de tekenopdracht op de achterkant. ‘Teken een Frivolala. Niemand weet wat het is, dus gebruik je fantasie!’ is er een. Maar ook: teken een slimme plant. Een alien. De meest nutteloze uitvinding ooit. Hij weifelt over welke opdracht hij zal gaan doen en kiest voor de laatste: ‘Wat is een gedachte? Maak er een tekening van.’

Hij bekijkt de tekening op de voorkant van de kaart en begint dan. Potlood. Daarna nagetrokken met fineliner. Na een kwartier laat hij het resultaat zien – een hoofd met een zaagsnede eruit waardoor zichtbaar wordt hoe binnenin een mannetje een document naar een wand vol archiefkasten brengt. Wat even een triest kijkend oog lijkt, blijkt een herinneringsbuis, die via een stippellijn naar de mond loopt.

Is originaliteit belangrijk?

“Ik dacht eerst aan een gedachtenwolk, maar dat vond ik niet zo origineel toen ik die al voorop het kaartje zag staan”, verklaart Silas. Vindt hij originaliteit belangrijk? “Ja, anders wordt het namaken. Als je bijvoorbeeld een Apple-computer precies namaakt, is het niet origineel. Dan is het geen serieus ding meer. Dat kan wel met brood: je kijkt hoe een bakker het doet en volgt zijn recept dan, dan is het wel serieus. Maar als je een nieuwe stoel ontwerpt, maar je bent zó geïnspireerd door een ander dat het bijna dezelfde stoel wordt, dan is het niet origineel.” Geïnspireerd worden mag, namaken niet? “Met namaken is het niet van jou. Persoonlijk vind ik het leuker als het van jou is.”

Silas vervolgt: “Ik wilde een druk kantoor met gangen tekenen. Dat zijn dan je hersenen. Nee, dacht ik toen… ik ga een hoofd maken met een stuk eruit, net als die afbeeldingen van de aardbol met verschillende aardlagen.” Zijn gedachten en herinneringen hetzelfde? “In mijn tekening bestaan gedachtes uit papiertjes, die het mannetje via de herinneringsbuis naar de mond kan brengen, zodat je ze kunt uitspreken. Het archief zijn alle gedachten en leuke dingen en domme dingen die je gedaan hebt. Dingen die je opnieuw wilt doen, waar je je voor schaamt, een goed cijfer voor een toets…”

De geur van croissantjes

Kun je ook nieuwe gedachten hebben of komt alles uit het archief, vraag ik. “Ja, dat kan. Je zintuigen kunnen dingen opvangen. Er kan nog een buis van het oor naar het archief, van je neus: ‘O, wat ruiken die croissantjes lekker.’ Zoiets vergeet je niet snel. Ook dingen die je zegt kunnen weer terug naar het archief. En ergens moet ook een prullenbak staan: die kantoorman kan ook gedachten en herinneringen weggooien.”

Zo past Silas mondeling zijn ontwerp verder aan. Hij denkt vooral na over hoe nieuwe gedachten eigenlijk ontstaan. “Het mannetje schrijft op wat ik denk, maakt daar een printje van en stopt dat bijvoorbeeld bij de ‘I’ van ‘interview met papa’. Dan kan hij het daar als herinnering weer uithalen.” En wat als je via het concept ‘gedachte’ of ‘tekenen’ terugdenkt aan dit gesprek? “Het mannetje kan het een paar keer uitprinten. Dan zit het ook bij de G, de T en de F van filosofie. Ik denk dat hij het in losse stukjes in het archief stopt. Hij slaat niet het hele gesprek op één plek op. Van deze tekening maken mijn ogen trouwens een foto. Die kan het mannetje meteen uitprinten en archiveren.”

Boekhoudertje in je hoofd

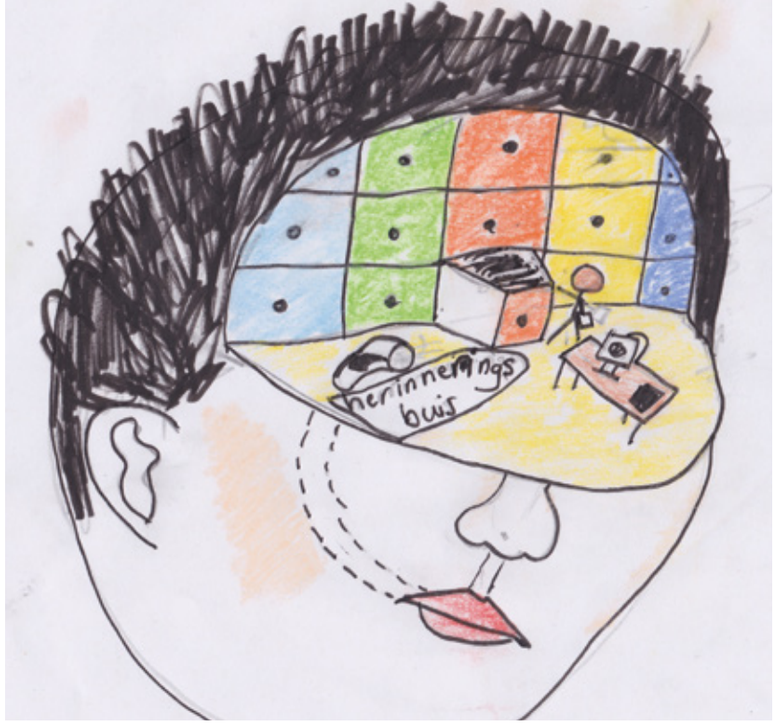
Ook bij de aard van het mannetje staat hij stil. “Die weet wat hij moet doen, omdat dat voorgeprogrammeerd is. Dat programma vertelt hem bijvoorbeeld dat hij geen fouten moet maken. Nee, wacht… hij is niet geprogrammeerd. Hij moet ook leren. Toen ik een jong kind was, was hij dat ook. En als ik oud ben, is die gast ook oud. Dan kan hij bijvoorbeeld herinneringen niet goed uitprinten of niet terugvinden.” Bij baby’s, peinst Silas verder, “is er een invaller. Misschien een oud boekhoudertje dat al met pensioen is, dat al gediend heeft en even rustig op adem mag komen in een jong mens.” Immers, zo stelt hij: ook een baby die zelf nog niet kan schrijven, ordent al gedachten en herinneringen.

Via een hemel voor boekhoudertjes en wat een jong boekhoudertje kan (“Hij weet nog heel weinig, behalve dat hij moet typen en dingen in een archiefkast moet stoppen.”), komt Silas uit bij de vraag of gedachten uit tekst bestaan. Misschien ook wel uit tekeningen of kleine filmpjes. Misschien is er een toonvitrine met ‘de leukste dingen ooit’.

Zijn voorstellingen gaan wat lijken op de film *Inside Out* en zo komt ons gesprek terug op de waarde van originaliteit, en waar de grens tussen geïnspireerd worden en na-apen ligt. Silas is niet bang dat een dominante verbeelding zoals in *Inside Out* zijn eigen fantasie belemmert: “Schetsen is eigenlijk denken met mijn potlood”, zegt hij, “Je moet nadenken voor je ook maar een streep zet en tegelijkertijd moet je durven schetsen, want als je te lang nadenkt, is het mooie idee weg.”

Stof tot nadenken

Pas dan pakken we de opdrachtkaart er weer bij. Ik lees de zes ‘stof tot nadenken’-vragen voor en Silas kiest vraag 4: ‘Zijn jouw gedachten voor anderen ook waar?’ Fifty-fifty, meent hij. Gedachten kunnen feiten beschrijven, maar ook meningen. De



gedachte ‘Ik denk na als ik huiswerk maak’ zal voor veel brugklassers herkenbaar zijn. “Maar ik kan ook denken: ‘GroenLinks moet naar de maan geschoten worden en dan gaan ze daar maar hun groene ideeën planten’. Ja, papa, ik weet dat jij dat geen ware of goede gedachte vindt.”
We praten verder over wat de aard van een gedachte dan is. Herkent Silas wat mijmeren voor mij is? Zoals ik in de douche halve gedachten kan hebben? Flarden herinnering? Dan weer een los idee voor het voorwoord? Mijmeren lijkt Silas als het boekhoudertje wat laadjes openschuift, hier een papiertje achter zich weg laat dwarrelen en daar wat blaadjes op een stapel legt (waarbij je de onderste gedachte alweer kwijt bent, als de stapel te hoog wordt). “Bij mijmeren zit de boekhouder in je hoofd ook te denken. Het gebeurt denk ik ook, als hij die stapels weer opruimt, zoals wij wel eens de boekenkast of mijn schoolwerk uitmesten. Bij te veel herinneringen, te veel gedachten, ga je mijmeren.”

Met Filosovaardig heeft Fabien van der Ham al heel wat denkgereedschappen op haar naam staan. De nieuwste loot ‘Denktekenen’ (september 2020) is een fraaie boxset met 45 tekenopdrachten, doordenkvragen en uitspraken van kinderen. Voor in de stamgroep, op de bso of – zoals hier – lekker thuis. De handleiding is kort en helder. Illustrator Pieter van Dijken heeft zes laagdrempelige tekentips. Denktekenen kost € 24,50 en is verkrijgbaar via filosovaardig.nl en je boekhandel.



De filosofiekring

Verbinden is: elkaars vreemdheid omarmen

Filosofiedocente Maaike werpt een blik onder de motorkap van het Jenaplan. Als het ideaal is om samen een verbonden stamgroep te worden, moet je dan denken aan een ‘kumbaya, wij zijn allemaal vrienden’? Want doen alsof we allemaal gelijk zijn, doet geen recht aan onze verschillen. Juist in ons existentiële anders-zijn, vindt ze mogelijkheden tot verbinding.

Maaike Merckens-Bekkers

Een van de jenaplankernkwaliteiten bestaat eruit dat elk kind zichzelf moet leren kennen in relatie tot de ander. In de praktijk betekent dit dat een kind zich ontwikkelt in een stamgroep met variërende leeftijden. Dat het veel samen is met andere kinderen – of het nu in het spel is, bij het rekenen, in het onderzoek of bij de gymles. En veel van onze inspanningen zijn erop gericht de groep een groep te laten worden. Zodat er verbinding ontstaat, een groepsgevoel. Een harmonieuze minisamenleving.

Vreemden voor elkaar

En ik zou geen filosoof zijn als ik niet bij mijn speurtocht naar de betekenis van verbinding ook op zoek ging naar het tegendeel van verbinding. Dat kan ontbinding zijn en ook vervreemding. Wij zijn natuurlijk letterlijk allemaal vreemden voor elkaar. We kennen elkaar maar heel beperkt en we lijken vaak te denken dat dat een probleem vormt.
Ik kom wel eens op scholen waar spelregels geformuleerd staan bij de ingang van de school om de vreemdheid te overstijgen. Een van die imperatieven die ik dan tegenkom: ‘We zijn allemaal vrienden’. Ik denk dan: hoezo? We zijn juist helemaal niet allemaal vrienden en als ik eerlijk ben wil ik ook helemaal niet met iedereen bevriend zijn. We zijn ook niet allemaal gelijk en, als we net doen alsof dat wel zo is, doen we geen recht aan verschillen die er zijn tussen mensen, tussen kinderen. We kunnen hen dan niet in hun unieke behoeftes helpen en begeleiden in de klas.

Anders-zijn als basistoestand

Maar hoeveel vreemdheid kun je verdragen? En hoe achterhaal ik de vreemdheid van een ander? Vaak vinden we mensen vreemd die fundamenteel andere meningen en overtuigingen hebben dan wijzelf. En dat kan tot afwijzing leiden, tot ‘ik wil je niet kennen en zeker niet met je spelen.’ Maar anders-zijn, vreemd-zijn is een basistoestand van de wereld waardoor we er ons niet direct in thuis voelen. We proberen die onzekerheid te overwinnen door er woorden aan te geven en er vertrouwd mee te raken, maar dat levert nog niet automatisch verbinding op. Zoals Tomasso het tijdens een van mijn lessen verwoordde: “Als jij gelooft dat iets bestaat, dan wordt het voor jou de waarheid. Alleen, er zijn dingen die voor mij waar zijn, maar ik denk niet dat die voor jou ook waar zijn. Het hangt er maar van af hoe je ernaar kijkt.” Inderdaad, hij gelooft dat er een buitenaards wezen is dat hem bestuurt. En ik vind dat vreemd. Maar hij op zijn beurt vindt mij weer vreemd: hoe kan ik dat nou niet zien?

We delen ons anders-zijn

In die toestand van vreemdheid zit ook weer een verbinding. Dit geldt namelijk voor ons allemaal, we hebben allemaal onze bijzondere, particuliere, wonderlijke opvattingen over de wereld. Dat fundamenteel anders-zijn biedt juist de mogelijkheid om ons te verbinden op een heel boeiende manier. De mogelijkheid tot groei en leren van elkaar. Inzichten krijgen die anders verborgen zouden blijven.
Klasgenoot Pieter tenslotte weet het nog eens mooi samen te vatten: “Iedereen zit anders in elkaar, iedereen is anders opgevoed, iedereen heeft een ander geloof en daardoor zijn er ook andere meningen. Als iedereen dezelfde mening zou hebben, dan zou de wereld helemaal gelijk zijn en dat is op zich heel oké, maar dan heb je ook geen echte mening meer!”
Laten we vooral de vreemdheid omarmen en de verschillen erkennen. Want per slot van rekening is het maar net hoe je ernaar kijkt.

Maaike (WonderWhy) verzorgt trainingen, schrijft lesmateriaal, begeleidt scholen en nog veel meer om het filosoferen op grote schaal toegankelijk te maken voor het onderwijs.
Meer op: www.wonderwhy.nl

Arjen Achterop

Empathische voelsprieten

Arjen Tabak

Het kan zo makkelijk een stoer verhaal worden: *wij hebben tuinouders die samen met de kinderen in heel het dorp het groen verzorgen.*
Of… *bij ons lezen de bovenbouwers voor bij de onderbouw. En lezen ze tutor met de middenbouwers.*
Of… *de bovenbouwers passen 's middags twintig minuten op de kleuters zodat de juffen even kunnen eten.*

En dan zou ik niet eens een overdreven verhaal vertellen. Elke keer ben ik weer betoverd door de zorgzaamheid die de bovenbouwers aan de dag leggen naar de jongere kinderen toe. Die grote lummels die heel goed weten welke dingen de kleuters nodig hebben en wat ze niet kunnen maken.
Maar… in dit paradijs gaat ook gemor op: "Moet ik nu alwéér met Piet? Die luistert nooit!" "Truus is zó lángzaam." Of: "Toen wij in de onderbouw zaten, kwam er nooit iemand voorlezen." Met een blijmoedige voortvarendheid negeer ik de ene opmerking, ga kort in op een volgende en besluit de discussie met een breed toelachen van de klas en de altijd bruikbare opmerking: "Tja…"

Sinds kort hebben we daarom 'grote kring', waarin een groepje middenbouwers kan vertellen dat ze bang zijn omvergelopen te worden. Bovenbouwers kunnen vertellen dat ze het "best leuk" vinden om voor te komen lezen bij de kleuters, maar niet zo leuk als de kleuters er dan ineens doorheen praten of zomaar naar het toilet rennen. Bij ons op school komt zo steeds een derde van de kinderen per keer aan de beurt. Ongeveer vijftig kinderen, samen een kwartier in conclaaf. De afspraken worden opgeschreven. De onderwerpen worden van tevoren op het whiteboard opgeschreven. En nooit… nou ja… bijna nooit worden er namen genoemd.
Werkt het? Ja en nee. Bovenbouwers zijn niet altijd blij met hun 'tour of duty'. Onderbouwers vinden het soms wel erg spannend. Ruzies komen nog steeds voor. Geklier buiten schooltijd en buiten het schoolterrein ook.

Maar steeds beter worden de afspraken nageleefd. En vooral ook zijn er die onverwachte, niet-afgesproken mooie dingen:
…als ik de grote ogen zie van een meisje uit groep 3, waarmee ze naar een dribbelende-voetbal-bovenbouwer-in-tenue kijkt, haar boek draagt als een kostbaarheid en daarmee op haar beurt de verwondering bij de voetballer weet op te roepen;
… of als ik de impact zie als iemand bekent dat zij het niet naar haar zin heeft op het plein;
… of als ik het meisje uit groep 3 aan een paar bovenbouwers hoor vragen: "Maken jullie nu ruzie?", waarna hun 'discussie' meteen verstomt…
Tja, dan krijg stellig het idee dat er langzaam empathische voelsprieten aan het groeien zijn. Voelsprieten die al die individuutjes met elkaar verbinden.

Arjen Tabak is leerkracht, onderwijskundige en eigenaar van Onderwijs doe je samen.



Nederlandse Jenaplan Vereniging

Tijdschrift voor en over jenaplanonderwijs